

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ
ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

**ДІЯЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ
АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ**

кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
Соломії ВАСЮК

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
Ольга ПАЦУЛА

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«___» _____ 2025 р., протокол № ____
завідувач кафедри менеджменту та економічної
безпеки, доктор економічних наук, професор
_____ Марта КОПИТКО
(підпис)

**Львів
2025**

АНОТАЦІЯ

ВАСЮК С.В. Діяльність фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретичних і практичних основ щодо діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів. З'ясовано сутність, причини та наслідки для економіки. Вивчено та охарактеризовано нормативно-правове регулювання антикорупційної та антилегалізаційної діяльності в Україні. Проаналізовано масштаби поширення корупції в Україні, а також надано оцінку результативності діяльності потенціалу фінансової розвідки в Україні.

Запропоновано шляхи вдосконалення в системі фінансового моніторингу в Україні через призму антикорупційної діяльності. Проаналізовано міжнародний досвід протидії корупції та можливість імплементації в Україні.

Ключові слова: фінансова розвідка, корупція, антикорупційні заходи, Держфінмоніторинг, фінансовий моніторинг.

ANNOTATION

VASYUK S.V. Financial intelligence activities in the system of anti-corruption measures. – Manuscript.

Qualification work for the degree of “Master” in the specialty 072 “Finance, banking, insurance and stock market”. – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2025.

The qualification work is devoted to the study of the theoretical and practical foundations of financial intelligence activities in the system of anti-corruption measures. The essence, causes and consequences for the economy are clarified. The regulatory and legal regulation of anti-corruption and anti-legalization activities in Ukraine is studied and characterized. The scale of corruption in Ukraine is analyzed, and an assessment of the effectiveness of the financial intelligence potential in Ukraine is provided.

Ways of improvement in the financial monitoring system in Ukraine are proposed through the prism of anti-corruption activities. The international experience of combating corruption and the possibility of implementation in Ukraine are analyzed.

Keywords: financial intelligence, corruption, anti-corruption measures, State Financial Monitoring Service of Ukraine, financial monitoring.

ПЛАН

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ	7
ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ У СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ	
ЗАХОДІВ	
1.1. Корупція як негативне суспільне явище: сутність, причини та наслідки для економіки	7
1.2. Роль системи фінансового моніторингу в антикорупційній діяльності .	15
1.3. Нормативно-правове регулювання антикорупційної та антилегалізаційної діяльності в Україні	23
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖФІНМОНІТОРИНГУ	32
УКРАЇНИ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ	
2.1. Масштаби поширення корупції в Україні	32
2.2. Оцінка результативності діяльності підрозділу фінансової розвідки упродовж 2021-2023 рр.	40
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОЇ	56
ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	
3.1. Шляхи вдосконалення системи фінансового моніторингу України через призму антикорупційної діяльності.....	56
3.2. Міжнародний досвід протидії корупції та можливість його імплементації в Україні	59
Висновки до розділу 3	64
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах сучасних викликів однією з ключових проблем функціонування економічної системи України в період воєнного стану залишається необхідність створення ефективної та раціональної системи фінансової розвідки. Її основне призначення – цільовий контроль та протидія фінансовим потокам, отриманим злочинним шляхом.

Високий рівень корупції, що панує у державному управлінні, становить серйозну загрозу національній безпеці, негативно впливає на соціальні процеси та позиції держави у міжнародному співтоваристві. Відповідно до міжнародних стандартів боротьби з корупцією, статус демократичної може мати лише держава, яка ефективно протидіє корупції. Щоб Україна стала правовою державою, необхідне вдосконалення антикорупційної політики та стратегічних механізмів боротьби з корупцією. У зв'язку з цим актуальним залишається питання розробки та впровадження правових засад запобігання та подолання корупції.

Сьогодні існують реальні можливості для ефективної боротьби з корупцією, що підтверджується позитивним досвідом багатьох країн, які успішно реалізували комплексні антикорупційні заходи. Важливим кроком у формуванні результативної антикорупційної стратегії є активна участь громадськості, аналіз факторів, що сприяють корупційним ризикам, а також впровадження дієвих механізмів запобігання корупції.

Останніми роками в Україні зроблено значні кроки у сфері боротьби з корупцією: ухвалено спеціалізовані антикорупційні закони, розроблено Концепцію боротьби з корупцією, запроваджено профільну програму та регулярні організаційні заходи. Проте, попри всі ці зусилля, суттєвого зниження рівня корупції поки що не досягнуто.

Корупційні питання вивчали такі науковці, як В.М. Гаращук [4], В.І. Возний [5], М.І. Карпенко [3], А.О. Мухатаєв [4], А.М. Новак [2], В.В. Побережний [1], В.В. Пашковський [3] та інші.

Для здійснення дослідження діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів проаналізовано праці багатьох теоретиків і практичних науковців у даній галузі: А.А. Акритов [8], А.К. Бабенко [7], І. Д'яконова [10], О.В. Смагло [9] та інші. Наукове дослідження ґрунтується також на проведеному аналізі законодавчих актів і даних, які містяться у звітах і офіційних джерелах Державної служби фінансового моніторингу України.

Ця робота спрямована на дослідження ролі фінансової розвідки в механізмі антикорупційних заходів. Для реалізації зазначеної мети були визначені та виконані такі завдання:

- визначити сутність, причини та наслідки поширення корупції;
- проаналізувати роль фінансового моніторингу в антикорупційній діяльності;
- вивчити нормативно-правове регулювання антикорупційної та антилегалізаційної діяльності в Україні;
- проаналізувати масштаби поширення корупції в Україні;
- здійснити оцінку результативності діяльності підрозділу фінансової розвідки в Україні;
- запропонувати шляхи вдосконалення діяльності системи фінансового моніторингу в Україні задля зниження поширення корупції;
- проаналізувати міжнародний досвід протидії корупції та можливість імплементації в Україні.

Об'єктом дослідження є система фінансової розвідки та її роль у запобіганні корупції.

Предметом дослідження є аналіз та розробка практичних порад для підвищення ефективності роботи підрозділу фінансової розвідки в межах антикорупційної діяльності.

Методи дослідження. Методологія цього дослідження базується на поєднанні загальнонаукових і спеціалізованих методів пізнання. Оптимальне використання цих підходів дає змогу глибоко вивчити та визначити міжнародні стандарти запобігання корупції.

Діалектичний метод застосовувався для аналізу змісту поняття «корупція», а також для з'ясування її причин і умов поширення. Інші методи, зокрема порівняльний, класифікаційний, структурно-логічний і метод групування, допомогли дослідити та оцінити питання протидії цьому явищу. Використання методів синтезу, обробки даних і системного аналізу дало змогу вивчити досвід боротьби з корупцією в інших країнах світу та визначити шляхи вдосконалення антикорупційного механізму в нашій державі.

Наукова новизна. Полягає у виробленні пропозицій щодо шляхів вдосконалення системи фінансового моніторингу в Україні через призму антикорупційної діяльності на основі проведених теоретичних і практичних досліджень.

Структура роботи. Дана робота складається зі вступу, трьох розділів, сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі роботи надано характеристику корупції як негативному суспільному явищу, визначено роль фінансового моніторингу в антикорупційній діяльності, а також проаналізовано нормативно-правове регулювання антикорупційної та антилегалізаційної діяльності в Україні.

У другому розділі роботи проаналізовано масштаби поширення корупції в Україні та здійснено оцінку результативності діяльності потенціалу фінансової розвідки в Україні.

У третьому розділі роботи запропоновано шляхи вдосконалення в системі фінансового моніторингу в Україні через призму антикорупційної діяльності, а також проаналізовано міжнародний досвід протидії корупції та можливість імплементації в Україні.

Загальний обсяг роботи складає 72 сторінки, із них 65 становить основний текст.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ У СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

1.1. Корупція як негативне суспільне явище: сутність, причини та наслідки для економіки

На сьогоднішній день корупція є серйозною суспільною проблемою, що породжує політичні, соціальні та економічні загрози для країни. Насамперед, її згубний вплив виявляється у втраті довіри до державної влади на всіх рівнях, підриві моральних цінностей суспільства та зростанні числа посадовців, залучених до тіньових кримінальних структур [1, с. 2].

У підсумку це має згубний вплив на правову свідомість громадян, цілісність національної безпеки, систему управління та функціонування економіки держави. Корупційні дії в окремих випадках створюють серйозні загрози для реалізації прав і свобод людини, порушують громадський порядок і підривають правову систему. На сьогодні очевидно, що корупція визначає напрям розвитку державної влади, функціонування економіки та соціальних процесів. В умовах динамічних суспільно-політичних змін всебічне впровадження національної антикорупційної стратегії є вкрай важливим, оскільки протидія корупції суттєво впливає на громадське життя та формує подальший шлях розвитку країни [2].

Щоб визначити основні аспекти корупції, необхідно чітко окреслити його сутність та структурні складові. Адже правильне розуміння поняття корупції є ключовим для формування ефективної стратегії та тактики боротьби з нею, а також визначення її цілей.

Історичні та національні особливості суттєво впливають на сприйняття корупції, що зумовлює її різні трактування у правових актах та законодавстві.

Сам термін «корупція» походить від латинського слова «*corruptio*», яке означає «підкуп, продажність посадових і політичних діячів». Цікаво, що найдавніші згадки про це явище в державній службі зафіксовані ще в архівах Стародавнього Вавилону, які датуються другою половиною XXIV століття до нашої ери [3, С. 45-47].

У римському праві термін «*corrumpere*» означав псування, руйнування, пошкодження, а також підкуп і використовувався для позначення незаконних дій у судовій практиці, зокрема, втручання в належний хід судового процесу або управління суспільними справами [4, с. 165].

Варто відзначити визначення сутності корупції, запропоноване В.І. Возним, згідно з яким корупція охоплює протиправні дії посадових осіб, спрямовані на особисте збагачення, а також їхній зв'язок із кримінальним середовищем та сприяння йому у здійсненні злочинної діяльності шляхом використання наданих державою повноважень [5, с. 18]. Автор наголошує, що особливу загрозу для держави становить саме другий аспект корупції, оскільки спостерігається стійка тенденція до криміналізації владно-управлінської сфери.

Погляди дослідниці А.М. Новак заслуговують на увагу. Вона вважає, що корупція зумовлена як надмірним державним регулюванням економіки, так і неефективністю державного управління. В цьому контексті корупція може виконувати функціональну роль, оскільки слугує засобом подолання надмірної бюрократії, пришвидшує ухвалення управлінських рішень і сприяє результативному веденню господарської діяльності [2, с. 19].

Аналізуючи сутність поняття «корупція», слід зазначити, що в наукових дослідженнях представлений широкий спектр поглядів щодо її природи. Проте певна кількість визначень має обмеження, оскільки розглядає суб'єктом корупційних дій виключно осіб, які мають владні повноваження.

Не береться до уваги позиція іншої сторони, яка нерідко свідомо пропонує неправомірну вигоду заради заздалегідь спланованої вигоди, чітко усвідомлюючи незаконність своїх дій та їхні потенційно негативні наслідки.

Варто також зазначити, що корупція має характерні риси, які чітко відрізняють її від інших правових явищ. Однією з ключових особливостей є її історична змінність. Це означає, що в різних суспільно-політичних та економічних умовах корупція набуває специфічних форм, характерних для кожної епохи та системи [6, с. 70].

Наступна характеристика – це відносна поширеність, яка свідчить про те, що корупційні злочини не є поодинокими випадками, а утворюють сукупність правопорушень, кількість яких постійно змінюється [6, с. 112]. Розглядаючи корупцію як масове явище, можна аналізувати тенденції її поширення, прогнозувати подальший розвиток і, відповідно, визначати ефективні заходи для її запобігання.

Стабільність як ознака корупції означає, що не варто очікувати суттєвих змін у структурі чи рівні корупційної злочинності впродовж певних періодів.

Чим довше триває масштабна корупція, тим складнішою стає боротьба з корупційними злочинами та викорінення їхніх проявів. Важливо враховувати, що корупція має комплексний і структурований характер, оскільки функціонує як цілісна система. Це підтверджується існуванням корупційних утворень, які об'єднують державних службовців, що ухвалюють необхідні рішення; комерційні та фінансові організації, які отримують і використовують відповідні вигоди, пільги та прибутки; а також правоохоронців, що забезпечують силову підтримку. Діяльність таких структур виявляється у створенні взаємозалежностей і зв'язків між чиновниками як у вертикальній, так і в горизонтальній площині управління, охоплюючи різні рівні влади, державні інституції та їхні підрозділи [6, с. 61].

Науковці А. О. Мухатаєв і В. М. Гаращук виділяють чотири ключові типи (рівні) корупції [4, с. 75-77]:

1. Корупція у владних структурах характерна для найвищих щаблів управління (державні органи, центральні виконавчі структури, судова та правоохоронна системи). Саме на цьому рівні формуються корупційні схеми та створюються тіньові мережі. Даний вид корупції охоплює митну, фінансову та енергетичну сфери, а також процеси приватизації державного та комунального майна.

Корупція такого масштабу значно ускладнює контроль за нелегальною економікою та тіньовим бізнесом, що спричиняє неправомірний розподіл державних ресурсів, природних багатств і земельних ділянок. Корупція серед владної еліти є серйозною загрозою для держави та суспільства, оскільки саме високопосадовці управляють бюджетними коштами, а також державним і комунальним майном.

2. Корупція на регіональному рівні (обласному) має подібні риси до «владної корупції», проте через обмежені повноваження посадовці цього рівня мають менше можливостей використовувати державне майно у власних інтересах. Тут оперують меншими фінансовими потоками, кількість значних державних активів також обмежена, а вплив чиновників менш масштабний. Однак через значну чисельність службовців у структурних підрозділах органів влади, негативні наслідки корупційних дій на цьому рівні залишаються суттєвими.

3. Корупція серед «нижчого державного апарату» охоплює посадовців, які безпосередньо впливають на ухвалення рішень, видачу дозволів, оформлення документів, здійснюють контроль, ревізії, розслідування та документування справ, а також залучають осіб до юридичної відповідальності. У цьому випадку корупція спрямована на задоволення «оперативних» управлінських потреб громадян.

Основні сфери поширення дрібної корупції включають: митну галузь (незначні порушення митних правил, контрабанда); правоохоронну та наглядову діяльність; роздрібну торгівлю та підприємництво; освіту; медицину та сферу побутових послуг.

4. Корупція, спричинена бідністю. Це, ймовірно, один із менш небезпечних видів корупції. Окремі випадки корупційних дій здійснюються низовими чиновниками епізодично, переважно у ситуаціях серйозних фінансових труднощів. Відносна безпечність цього явища пояснюється тим, що такі посадовці, як правило, віддані своїй країні, поважають суспільство та мають високі моральні цінності. Для них корупційні дії не є типовими та вчиняються лише за крайньої необхідності. У контексті цього виду корупції можна припустити, що недостатнє матеріальне забезпечення службовців сприяє їхньому залученню до неправомірних дій, фактично провокуючи їх до цього.

У науковій літературі існує багато підходів до поділу корупції (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація корупції

Класифікаційна ознака	Види корупції
Галузі діяльності	У цьому контексті виділяють такі різновиди: політичну, економічну або бізнесову (еліта країни), а також побутову, що пов'язана з традицією винагороджувати низових службовців, лікарів тощо. Політична корупція проявляється у двох основних формах – електоральній та партійній. Перша є окремим видом політичної корупції, що виражається у масовому підкупі виборців або осіб, які займають виборні державні чи муніципальні посади. Друга, партійна корупція, безпосередньо пов'язана з електоральною, оскільки здебільшого передбачає купівлю місця у виборчому списку партії для участі у виборах до законодавчих органів різних рівнів.
Гілки влади	Корупція серед посадовців проявляється в таких сферах: законодавча, виконавча та судова влада. Також до цього належить корупційна діяльність представників правоохоронних і наглядових органів.
Ініціативність корупційних відносин	Розрізняють такі форми корупції: отримання незаконної вигоди посадовцем; підкуп державних службовців з ініціативи осіб, які пропонують матеріальні чи нематеріальні переваги; усталені корупційні практики.
Регулярність корупційних дій	Епізодична корупція як невід'ємна частина владних відносин.

Розповсюдженими видами корупції є такі:

1. Неправомірна вигода проявляється у формі передачі грошових коштів у фіксованому розмірі, певного відсотка від угоди або іншої послуги, за виконання якої здійснюється оплата.

Неправомірна вигода може використовуватися або вимагатися з метою прискорення чи обходу бюрократичних процедур, а також для уникнення певних фінансових зобов'язань, наприклад, податкових платежів чи штрафів за порушення правил дорожнього руху.

Корупцію поділяють на активну та пасивну. Активна корупція – це надання неправомірної вигоди з метою отримання матеріальних переваг або прискорення певних процесів. Пасивна корупція – це вимагання неправомірної вигоди особою, яка надає послугу, щоб забезпечити її якісне або швидке виконання.

2. Шахрайство проявляється у використанні посадових повноважень для введення в оману фізичних чи юридичних осіб з метою отримання особистої вигоди або вигоди для інших осіб.

3. Розкрадання полягає у неправомірному заволодінні майном, що належить державі, підприємству чи установі з державною часткою, через зловживання посадовим становищем для отримання особистої користі або в інтересах третіх осіб.

4. Розтрата – це систематичне використання ресурсів державної установи посадовою особою для зміцнення та розширення власних комерційних інтересів. Наприклад, незаконна приватизація, коли державне майно переходить у приватну власність за ціною нижчою за ринкову.

5. Ведення підприємницької діяльності особисто або через посередників чи підставних осіб із використанням посадових повноважень і пов'язаних з ними ресурсів. Цей вид корупції проявляється у порушенні заборон щодо підприємницької діяльності та обмежень стосовно сумісництва.

6) Вимагання – це примус фізичної чи юридичної особи до передачі грошових коштів або інших цінностей в обмін на певні дії чи бездіяльність.

7. Невжиття необхідних заходів для запобігання та протидії корупційним проявам, а також приховування випадків корупції серед окремих посадовців.

8. Найпоширенішим різновидом сучасної корупції є непотизм («кумівство»), який передбачає надання посадовою особою привілеїв своїм родичам, друзям або наближеним особам у питаннях працевлаштування, отримання пільг, послуг чи нематеріальних активів.

9. Використання інформації, отриманої під час виконання службових обов'язків, у власних інтересах або з іншою особистою метою, безпідставна відмова громадянину в наданні необхідних відомостей, затримка у їх наданні за запитом, а також передача неповної або недостовірної офіційної інформації.

10. Зловживання владою, що проявляється у використанні свого впливу, посадових повноважень або перевищенні службових обов'язків з метою отримання особистої вигоди чи на користь третіх осіб. Наслідком таких корупційних дій у роботі державних службовців є незаконне втручання у функціонування державних органів, установ, підприємств та організацій для досягнення певних протиправних цілей [7, с. 178].

Аналізуючи причини корупції, варто зазначити, що Світовий банк виокремлює три ключові її джерела:

1. Деформований та корумпований політичний ландшафт, що сприяє посадовцям у зловживанні владою та використанні законодавства у власних інтересах.

2. Недостатньо дієва судова система, яка не гарантує неминучість покарання за корупційні правопорушення.

3. Малоефективне державне управління та низький рівень заробітної плати у сфері державної служби [7, с. 181].

Таблиця 1.2

Причини, що сприяють розвитку корупції в різних сферах

Причини корупції	Характеристика
1	2

Політичні	Через закритість управлінської системи, віддаленість громадян від влади, повільний розвиток українського публічного врядування, недостатнє формування патріотичних цінностей і моральних якостей, а також поверхневий підхід до антикорупційних заходів виникають серйозні проблеми. Головною політичною причиною залишається неефективність державних інститутів. Це зумовлено надмірною бюрократизацією, адже що складніша й об'ємніша система управління, то більше можливостей для корупційних проявів у ній.
-----------	---

Продовження таблиці 1.2

1	2
Економічні	Виявляються у непрозорості економічних процесів (наприклад, ліцензування та приватизація) та нездатності держави гарантувати посадовцям конкурентну заробітну плату, що спонукає їх до правопорушень і спричиняє поширену корупцію на нижчих рівнях.
Правові	Проявляються у нечітко визначеному колі суб'єктів корупційних правопорушень, відсутності комплексної системи антикорупційних заходів, розмитості відповідальності за такі дії, формальному підході до декларування доходів посадовців, неефективній роботі правоохоронних органів у сфері виявлення та розслідування корупційних злочинів. Недосконалість законодавства, суперечливість правових норм, наявність прогалин і численних відсильних положень сприяють появі різних форм корупції. У підсумку це призводить до створення неоднозначних та незрозумілих регуляцій, що лише сприяють поширенню корупційних схем.
Організаційні	Виявляються у відсутності чітких правил щодо діяльності посадовців та можливості працевлаштування в державних установах осіб, пов'язаних із бізнесовими або кримінальними колами. Крім того, варто зазначити, що бракує ефективних інструментів для реального контролю за ухваленням управлінських і адміністративних рішень у державному секторі.
Соціально-психологічні	Через поблажливе ставлення суспільства до корупції, низьку правову свідомість громадян та корисливі мотиви держслужбовців, відбувається погіршення соціально-економічного стану населення. Як наслідок, зростає розчарування, недовіра до влади, що спричиняє відчуження суспільства та його дистанціювання від державних інститутів.

З урахуванням теоретичних та практичних досліджень, можна зробити висновок, що корупція є одним із ключових чинників, які сприяють легалізації доходів, здобутих незаконним шляхом. Вона не лише слугує джерелом незаконних фінансових надходжень, а й виступає інструментом їх відмивання. Зокрема, це

проявляється у створенні перешкод для контролю за певними видами економічної діяльності на законодавчому рівні, лобіюванні інтересів комерційних структур посадовими особами, що сприяє легалізації незаконних доходів, та інших процесах, які значно ускладнюють боротьбу зі злочинністю.

До характерних ознак корупції належать нанесення прямої шкоди державним органам або іншим об'єктам, інтереси яких захищені законом; наявність умислу на здійснення дій чи бездіяльності, що негативно впливають на державні інтереси; а також використання посадового становища на шкоду державі.

1.2. Роль системи фінансового моніторингу в антикорупційній діяльності

Загалом у науковій літературі фінансовий моніторинг це діяльність із виявлення незаконно отриманих доходів та запобігання фінансування тероризму. Фінансовий моніторинг є ключовим інструментом у сфері боротьби з корупцією. Цей моніторинг дозволяє виявляти та припиняти фінансування корупційних схем і причетних до них осіб, що сприяє обмеженню зловживань владою та недоброчесних практик.

Всебічне здійснення фінансових розслідувань включає детальний аналіз усіх фінансових транзакцій, встановлення недекларованого чи нелегального накопичення доходів, а також виявлення способів їх легалізації. Таке документування не тільки допомагає охарактеризувати певні корупційні схеми, а й забезпечує формування комплексних механізмів припинення схожих правопорушень у майбутньому.

Фінансовий моніторинг та антикорупційна діяльність мають потужний взаємозв'язок, оскільки відповідні напрямки спрямовані на протидію з

хабарництвом і фінансовими злочинами, що несуть серйозну загрозу стабільності і процесу формування та розвитку суспільства.

Рис. 1.1. Основні заходи, які здійснює система фінансового моніторингу в антикорупційній сфері

Отже, фінансовий моніторинг відіграє важливу роль у виявленні, документуванні та припиненні корупційних механізмів, що робить її ключовою складовою антикорупційної діяльності. Фінансовий моніторинг визначається як процес збору та аналізу даних щодо фінансових операцій і транзакцій між різними суб'єктами з метою виявлення можливих ознак фінансових злочинів.

У наукових дослідженнях цей процес розглядається як комплекс заходів, що охоплює правоохоронні, інформаційні та контрольні механізми, закріплені на законодавчому рівні. Основна мета таких заходів – запобігання використанню фінансових інструментів для легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом,

та фінансування тероризму. Дослідники цього підходу зосереджуються на процедурних аспектах, пов'язаних із зазначеними операціями, без охоплення всієї системи державного фінансового моніторингу [8]. О. Смагло [9] і І. Д'яконова [10, с. 12] наголошують на важливості фінансової розвідки як складової частини економічного управління держави.

Фінансовий моніторинг забезпечує своєчасне та об'єктивне отримання даних про зміни у середовищі. Він оцінює ефективність заходів, спрямованих на протидію відмиванню коштів, здобутих незаконним шляхом. В Україні ця діяльність регулюється законодавством і включає комплекс спеціальних заходів, що реалізуються як на державному, так і на первинному рівнях для запобігання фінансовим злочинам.

Варто зазначити, що вітчизняне законодавство [11] визначає фінансовий моніторинг як самостійну систему з характерними складовими та елементами. На нашу думку, фінансовий моніторинг відіграє ключову роль у механізмі запобігання легалізації незаконних доходів, доповнюючи діяльність правоохоронних органів та міжнародні заходи з протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму.

Держфінмоніторинг України є адміністративним підрозділом фінансової розвідки, основним завданням якого є отримання інформації в межах обов'язкового фінансового контролю, зокрема щодо підозрілих операцій. Він обробляє ці дані, доповнюючи їх відомостями з державних реєстрів, приватного сектору та зарубіжних органів фінансової розвідки. Після комплексного аналізу матеріалів здійснюється ідентифікація операцій, які можуть мати зв'язок із відмиванням коштів чи фінансуванням тероризму. Отримані результати передаються правоохоронним органам для подальшого розслідування, проте самі матеріали не є доказовою базою, а лише визначають вектор для збору доказів.

Аналітики Міжнародного валютного фонду рекомендують правоохоронним органам забезпечити наявність хоча б одного фахівця зі слідчими навичками, здатного аналізувати фінансові операції та розуміти дані справи. Такий спеціаліст,

обізнаний у фінансовій сфері, має виконувати роль посередника між Держфінмоніторингом України та відповідними правоохоронними органами. До його обов'язків входить взаємодія з аналітиками Держфінмоніторингу, участь у розгляді наданої інформації, уточнення деталей інформаційного пакета для повного розуміння даних, створення діаграм та зведених схем для полегшення аналізу, підготовка короткого звіту для керівництва щодо можливих незаконних дій, надання допомоги у розшифровці фінансових даних та формулюванні версій, а також забезпечення ефективного зв'язку між слідчими та Держфінмоніторингом України після змін у законодавстві [12, с. 9-10].

Проекти, спрямовані на аналіз особистих фінансів, вважаються одним із найефективніших способів виявлення можливих корупційних злочинів та схем відмивання коштів. Підозрілі фінансові операції не завжди вказують на причетність корумпованих чиновників, оскільки вони уникають використання власних рахунків, віддаючи перевагу оформленню активів на довірених осіб. Тому встановлення власності держслужбовців, що значно перевищує їхні офіційні доходи, дає змогу оперативно ідентифікувати ймовірні правопорушення. Реалізація таких проектів можлива двома основними методами. Перший підхід передбачає ініціативу правоохоронних органів, які аналізують власників дорогих активів, зокрема елітної нерухомості чи автомобілів класу люкс. Другий метод орієнтований на певне коло осіб, яких підозрюють у корупційних діях, із подальшим дослідженням їхнього майна [12, с. 10].

Проекти з перевірки доброчесності – це спеціалізований метод розслідувань, який активно застосовується для виявлення та протидії корупції в судовій і правоохоронній сферах. Вони можуть включати різні підходи, такі як таємна діяльність, проведення перевірок на місці або використання детекторів брехні. Однак перед застосуванням будь-яких перевірок важливо враховувати кілька аспектів: які цілі ставляться (виявлення чи запобігання порушенням, відкриття кримінальних справ або введення адміністративних заходів); як уникнути

звинувачень у провокаціях чи використанні провокаторів; хто є об'єктом перевірки (випадкова вибірка або особи, підозрювані у правопорушеннях) [12, с. 10].

Внутрішній аналіз даних. Аудиторські підрозділи державних установ накопичують важливу інформацію, що може допомогти у виявленні можливих корупційних правопорушень. Державна податкова служба України спільно з Національним банком України здійснюють перевірки, за підсумками яких нерідко викривають незаконні дії, схеми відмивання коштів та інші фінансові злочини [13, с. 54-55].

Обмін даними між правоохоронними структурами та іншими державними установами є важливим елементом боротьби зі злочинністю. Кожен правоохоронний орган володіє цінною інформацією, отриманою внаслідок оперативних перевірок осіб, підозрюваних у корупційних діяннях чи відмиванні коштів. Однак одних лише відомостей може бути недостатньо для формування повної картини ймовірних правопорушень. Досвід інших країн свідчить, що запровадження програми систематичного обміну інформацією здатне суттєво підвищити ефективність викриття злочинів [12, с. 12]. Такий обмін може здійснюватися як у формальному, так і в неформальному форматі. Зокрема, правоохоронні органи можуть ініціювати створення неофіційних робочих груп, що об'єднують їх представників, наприклад, на регіональному рівні [13, с. 14-15]).

Проаналізувати дані з публічних джерел, зокрема з Інтернету. Йдеться про об'єктивні та загальні оцінки аналітиків, які досліджують інформацію з різних відкритих ресурсів. Нефінансова документація (наприклад, звіти про інциденти, соціальні мережі тощо) часто містить корисні відомості щодо власності [12, с. 13].

Для реактивних програм, відомостей, отриманих від визначених джерел, а також застосування оперативної інформації існують чинні механізми для встановлення ймовірних санкцій. Конкретний характер рішення або повідомлення визначається достовірністю, об'єктивністю, повнотою та потенційною доцільністю використаних даних [12, с. 32].

Отже, корупція відіграє ключову роль у процесі відмивання незаконно здобутих коштів, виступаючи не лише джерелом нелегальних фінансів, а й механізмом їхньої легалізації. Зокрема, це стосується обмеження можливостей законного контролю за окремими економічними сферами, сприяння посадовцями інтересам бізнес-структур, що займаються відмиванням коштів, та інших корупційних схем, які істотно ускладнюють розслідування злочинів.

Оскільки фінансові системи різних країн тісно взаємопов'язані та взаємозалежні, боротьба з відмиванням коштів набуває глобального масштабу. Це викривлює економічні дані та ускладнює зусилля урядів щодо ефективного управління економічною політикою та підтримки фінансової стабільності. Водночас це уповільнює економічний розвиток держав і впливає на привабливість країни для міжнародного співробітництва та іноземних інвесторів. Корупція безпосередньо пов'язана з процесом легалізації незаконно отриманих активів, що передбачає приховування їхнього походження з метою подальшого законного використання.

Різноманітні способи та техніки, а також організаційні форми, що застосовуються для відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом, можуть слугувати засобами легалізації прибутків, здобутих через корупцію. Цей механізм, зокрема, включає залучення корпоративних утворень і трастів, підставних осіб, номінальних власників, родичів і фінансових ресурсів.

З огляду на вищезазначене, варто підкреслити, що Держфінмоніторинг відіграє важливу роль у запобіганні відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Цей орган входить до системи виконавчої влади та створений для реалізації державної політики у сфері протидії легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. Свою діяльність Держфінмоніторинг розпочав у 2002 році в складі Міністерства фінансів України, функціонуючи при Державному департаменті фінансового нагляду. З 2005 року він діє як центральний орган виконавчої влади.

Держфінмоніторинг – це уповноважений орган України, який виконує роль Підрозділу фінансової розвідки (ПФР) і є ключовим національним центром з отримання та аналізу даних. Він обробляє інформацію щодо підозрілих фінансових операцій, фактів відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового ураження.

Функціональні обов'язки та завдання Держфінмоніторингу визначаються структурою його центрального апарату і охоплюють такі напрямки:

- збір, обробка та збереження даних;
- проведення фінансових досліджень, підготовка узагальнених звітів;
- виконання контрольних та наглядових функцій;
- взаємодія між відомствами та координація діяльності;
- співпраця на міжнародному рівні;
- правове забезпечення процесів фінансового моніторингу;
- розробка та впровадження методичних рекомендацій;
- технічна підтримка, інформаційний захист та безпека.

Структуру Держфінмоніторингу визначено постановою Кабінету Міністрів України відповідно [14].

У системі державного управління Держфінмоніторинг здійснює унікальні функції, притаманні виключно цьому органу. Вони охоплюють реалізацію соціальних і правових завдань, які доповнюються необхідністю підвищення ефективності заходів щодо протидії відмиванню коштів. Дослідження його компетенції, структури та діяльності дає підстави стверджувати, що цей орган належить до адміністративних інституцій.

Функції ДСФМУ поділяються на внутрішні та зовнішні залежно від сфери їх застосування. Внутрішні функції спрямовані на розв'язання внутрішньодержавних питань, зокрема координаційні, аналітичні, організаційно-методологічні, регуляторні, контрольні та інформаційні. Зовнішні ж пов'язані з міжнародною безпекою та співпрацею на глобальному рівні.

З огляду на зміст правової діяльності, можна виділити правотворчі, правоохоронні та контрольні функції. Якщо ж розглядати організаційну складову, до основних функцій належать аналітична, наглядова, організаційно-методична, інформаційна, регулятивна, координаційна та міжнародного співробітництва. Детальніше розглянемо ці аспекти нижче.

Аналітична діяльність. Держфінмоніторинг здійснює збір, обробку та аналіз даних про фінансові операції, що підлягають контролю, а також інших фінансових транзакцій чи відомостей, які можуть свідчити про можливу легалізацію доходів, отриманих незаконним шляхом.

Функція нагляду та контролю. Держфінмоніторинг здійснює регулювання та контроль, оцінюючи політики, процедури, системи моніторингу й ризики для забезпечення відповідності вимогам суб'єктів первинного фінансового нагляду та мінімізації ризиків у їхній діяльності. Він проводить як планові, так і позапланові перевірки, зокрема виїзні, а також має повноваження вимагати дотримання законодавства та притягати порушників до відповідальності. Окремий підрозділ у складі Держфінмоніторингу займається наглядом за комерційними структурами, що здійснюють посередницьку діяльність у сфері нерухомості.

Організаційно-методична діяльність. Держфінмоніторинг здійснює аналіз фінансових механізмів і схем, що використовуються для відмивання незаконно отриманих коштів. Для ефективної координації та методичного супроводу суб'єктів первинного фінансового моніторингу, спрямованого на запобігання й протидію легалізації злочинних доходів, фахівці Держфінмоніторингу разом із державними органами фінансового контролю організовують навчальні заходи.

Інформаційний напрям. Відповідальність Держфінмоніторингу охоплює створення та підтримку функціонування єдиної державної інформаційної системи, що забезпечує запобігання та боротьбу з відмиванням незаконних активів.

Міжнародна взаємодія. У сфері міжнародного партнерства Держфінмоніторинг представляє Україну в міжнародних організаціях, що

займаються протидією відмиванню коштів, отриманих незаконним шляхом, а також долучається до розроблення та реалізації відповідних програм співробітництва.

Функція координації. Держфінмоніторинг зобов'язаний узгоджувати заходи контролю та нагляду за суб'єктами державного фінансового контролю, а також взаємодіяти з іншими державними установами та правоохоронними органами.

Функція регулювання. ДФМСУ надає рекомендації щодо розробки нормативно-правових актів і бере участь у встановленому порядку в підготовці правил для запобігання та протидії відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом. Проте Держфінмоніторинг фактично не виконує роль незалежного органу виконавчої влади, який має реалізовувати державну політику у цій сфері.

Аналіз кадрового складу, функцій та діяльності Держфінмоніторингу України свідчить про недостатність правового регулювання для забезпечення відповідності міжнародним стандартам у сфері запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Для зміцнення координаційної ролі цієї установи у взаємодії державних регуляторів доцільно впровадити такі заходи: передусім, надання Держфінмоніторингу повноважень щодо координації адміністративно-наглядової діяльності у боротьбі з фінансовими злочинами; а також запровадження правових механізмів, що сприятимуть активізації адміністративного контролю та посиленню співпраці у цій сфері.

Крім того, слід підкреслити значущість фінансового моніторингу в антикорупційній політиці, зокрема, його роль у ініціюванні та організації фінансових розслідувань, спрямованих на протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму в Україні. На наш погляд, ця діяльність має специфічний характер і потребує впровадження низки цільових заходів різної спрямованості.

1.3. Нормативно-правове регулювання антикорупційної та антилегалізаційної діяльності в Україні

Процеси євроінтеграції та глобалізації України, зростання правової свідомості громадян, а також прагнення суспільства до прозорих відносин із державними органами сприяють вдосконаленню правових норм, що забезпечують добробут населення та економічний розвиток країни.

Важливим напрямом сучасної правової політики держави є реформування механізмів запобігання та протидії корупції. Ефективна боротьба з корупційними явищами в органах влади потребує постійного вдосконалення антикорупційного законодавства та гармонізації національної нормативно-правової бази з міжнародними стандартами.

На сьогодні в Україні вже функціонує значна кількість правових актів, спрямованих на протидію корупції та забезпечення координації дій у сфері запобігання корупційним ризикам.

Основними законодавчими актами, що містять спеціальні антикорупційні положення, є: Закон України «Про запобігання корупції» [15]; Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [16]; Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [17]; Закон України «Про Державне бюро розслідувань» [18].

Окрім уже згаданих законів, до нормативно-правових актів, що мають антикорупційну спрямованість, належать такі документи: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про очищення влади», Закон України «Про державну службу», Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції», Закон України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією», Указ Президента України «Про

першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції», Указ Президента України «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції», Указ Президента України «Про Національну програму боротьби з корупцією» та інші.

Ключовим компонентом системи нормативно-правових актів є окремий антикорупційний закон та спеціалізований орган, що відповідає за формування політики, її координацію, моніторинг виконання, а також контроль за дотриманням антикорупційних норм.

Варто зазначити, що головним законодавчим документом у сфері протидії та запобігання корупції є Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII, ухвалений 14 жовтня 2014 року. Його прийняття було спрямоване на масштабне реформування системи боротьби з корупцією відповідно до міжнародних стандартів та успішного досвіду інших країн.

Закон України «Про запобігання корупції» регламентує правові та організаційні основи функціонування антикорупційної системи в державі. Він визначає механізми запобігання корупційним проявам, порядок їх застосування, а також способи ліквідації наслідків корупційних правопорушень.

Варто відзначити, що цей закон передбачає обмеження, зокрема щодо використання посадовими особами своїх повноважень або службового становища (ст. 22), отримання подарунків (ст. 23) та спільної діяльності осіб, які перебувають у родинних зв'язках (ст. 27) [15].

Українське законодавство, зокрема Закон «Про запобігання корупції», чітко окреслює поняття неправомірної вигоди. Це можуть бути грошові кошти, матеріальні цінності, переваги, знижки, послуги, нематеріальні активи чи будь-які інші блага, що надаються, обіцяються або приймаються без законних підстав.

Однією з ключових тем антикорупційної політики є питання конфлікту інтересів, що також врегульоване цим Законом.

Відповідно до його норм, зовнішнє врегулювання конфлікту інтересів здійснюється такими способами:

- 1) усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів;
- 2) застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняття рішень;
- 3) обмеження доступу особи до певної інформації;
- 4) перегляду обсягу службових повноважень особи;
- 5) переведення особи на іншу посаду;
- 6) звільнення особи [15].

Відповідно до положень Закону України «Про запобігання корупції», особи, які сприяють запобіганню та протидії корупційним проявам, знаходяться під державним захистом. Якщо виникає загроза їхньому життю, житлу, здоров'ю або майну, а також безпеці їхніх близьких родичів через повідомлення про порушення законодавства, правоохоронні органи можуть вжити правові, організаційно-технічні та інші заходи для їхнього захисту. Ці заходи регулюються Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Крім того, у згаданому законі містяться загальні норми, що визначають діяльність центральних органів виконавчої влади, які залучені до реалізації антикорупційної політики [15].

Дієвим правовим інструментом у впровадженні організаційних антикорупційних заходів виступає Закон України «Про очищення влади» [19], що регламентує процедури люстрації через обмеження прав і заборону окремим категоріям осіб обіймати посади в державному управлінні. Відповідно до ч. 8 ст. 3 цього Закону, такі обмеження застосовуються до осіб, у яких перевірка виявила недостовірність даних щодо володіння майном чи майновими правами,

задекларованими за попередній рік у звіті про доходи, витрати та фінансові зобов'язання. Попри суперечливі аспекти цього нормативного акту, його реалізація є важливим кроком у боротьбі з корупцією. Люстраційні процеси залишаються необхідним інструментом для збереження демократичних засад України, особливо в умовах сучасного державотворення [19].

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» є правовою основою для створення незалежного органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність і веде досудове розслідування у справах про корупційні злочини. Цей нормативний акт регулює організацію та функціонування зазначеного органу, встановлюючи ключові правові засади його діяльності.

У документі також визначено питання, що стосуються статусу державної служби. Відповідно до частини 8 статті 3 цього закону, встановлено заборону на зайняття посад для осіб, щодо яких виявлено недостовірні відомості про наявне майно чи майнові права у поданих ними деклараціях за попередній рік [16]. Попри певні суперечності у законодавстві, реалізація його положень є важливим кроком у боротьбі з корупцією. Проведення люстраційних заходів сприяє захисту демократичних цінностей України, що є особливо актуальним в умовах сучасного державотворення.

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» слугує правовою основою для створення незалежного органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування кримінальних корупційних злочинів. Цей нормативний акт регламентує організаційні та правові засади функціонування Бюро.

Документ містить положення щодо статусу Національного антикорупційного бюро України, його внутрішньої структури, чисельності персоналу, а також визначає права, обов'язки та відповідальність працівників. Відповідно до цього Закону, основним завданням Бюро є боротьба з корупційними

злочинами, скоєними посадовими особами вищого рівня, що загрожують національній безпеці держави [16].

Порядок проведення комплексної перевірки декларацій осіб, які виконують функції державної влади або місцевого самоврядування, затверджений Національним агентством з питань запобігання корупції, містить визначення активів, порядок їх виявлення, розшуку та управління ними. У ньому також розкриваються правовий статус і функції Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, здобутими внаслідок корупційних та інших злочинів. Окремо Закон регламентує діяльність Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у межах кримінальних проваджень [20].

Суттєву роль серед нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з корупцією, відіграє Закон України «Про Державне бюро розслідувань» [18]. Він був ухвалений 12 листопада 2015 року та набув чинності 1 березня 2016 року. Цей закон встановлює правові засади функціонування та організації Державного бюро розслідувань. У його положеннях детально визначено структуру, чисельний склад, права та обов'язки співробітників бюро, а також механізми їхнього соціального та правового захисту. Крім того, документ регламентує взаємодію Державного бюро розслідувань з іншими правоохоронними органами і визначає основні підходи до контролю за його діяльністю [18].

Однією з найзначущих подій у сфері міжнародного права, спрямованого на запобігання та боротьбу з корупцією, стало ухвалення Конвенції ООН проти корупції (№ A/RES/58/4 від 31 жовтня 2003 року). Цей документ відіграє ключову роль у формуванні антикорупційної політики як на глобальному, так і на національному рівнях.

Конвенція встановлює основні принципи протидії корупції, серед яких: створення спеціалізованих органів для запобігання корупційним правопорушенням (ст. 6); удосконалення роботи державного та приватного

секторів (ст. 7, 12); впровадження етичних норм для держслужбовців (ст. 8); розширення громадського доступу до антикорупційних процесів (ст. 13) [21].

Окрім основного закону, на якому базується антикорупційна політика держави (Закон України «Про запобігання корупції»), існує низка інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність спеціально створених державних органів, спрямованих на боротьбу з корупційними проявами. Водночас подальший розвиток антикорупційного законодавства має орієнтуватися на ефективну міжнародну співпрацю, що сприятиме узгодженню національної правової системи з міжнародними стандартами [15].

Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції

Громадянське суспільство відіграє ключову роль у розвитку демократії, захисті прав і свобод людини, а також у протидії корупції. Німецький соціолог Ральф Дарендорф, аналізуючи становлення громадянського суспільства, зазначав: «Для організації виборів потрібно шість місяців, для створення ринкової економіки – десять років, а для формування громадянського суспільства – ціле покоління. Без нього демократія неможлива» [22].

Міжнародний досвід підтверджує, що сучасні демократичні країни, маючи розвинене громадянське суспільство, здатні ефективно протидіяти корупції та долати її.

Громадянське суспільство являє собою добровільне, відкрите та самоорганізоване об'єднання активних громадян, які співпрацюють із державою, сприяють її розвитку та водночас відіграють роль механізму запобігання неефективному управлінню та корупційним проявам [22].

Зважаючи на негативні наслідки корупції для суспільства та державного устрою, варто підкреслити, що антикорупційна діяльність громадянського суспільства є важливим засобом законного впливу громадськості на формування та реалізацію заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією. Це включає підтримку й реалізацію антикорупційних стратегій, нагляд за чесністю посадовців

органів влади, виявлення та оприлюднення фактів корупції в державному секторі, а також проведення освітніх і аналітичних заходів у цій сфері.

В Україні правове регулювання залучення громадськості до формування та впровадження державної антикорупційної політики здійснюється на трьох рівнях: 1) конституційному; 2) законодавчому; 3) підзаконному [22].

Прийняті в межах антикорупційної стратегії закони визначили механізми та умови участі громадянського суспільства у заходах, спрямованих на боротьбу з корупцією. Ці нормативні акти гарантують відкритість та прозорість діяльності органів державної влади, забезпечують громадянам доступ до інформації про їх роботу та створюють можливості для висловлення власної позиції щодо розробки й реалізації антикорупційної політики [22].

Одним із ключових нормативно-правових актів у цій сфері є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення». Його метою є захист прав і законних інтересів громадян, суспільства та держави, а також забезпечення національної безпеки шляхом встановлення правових засад протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового ураження [23].

Таким чином, варто зазначити, що за останні роки законодавство у сфері антикорупційної діяльності значно вдосконалилося. Наразі ухвалено низку важливих нормативно-правових актів, які створюють основу для боротьби з корупцією, що відповідає міжнародним стандартам, включаючи практики провідних країн світу.

Висновки до розділу 1

Для нашої держави питання діяльності фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів є одним із пріоритетних завдань державного управління є протидія корупції, оскільки вона несе серйозну загрозу суспільству та може впливати на національну безпеку. Незважаючи на запроваджені в останні роки правові та управлінські механізми боротьби з корупцією, її рівень залишається високим.

Аналіз наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних експертів дозволяє визначити, що корупція – це узагальнюючий термін, що охоплює злочинні дії в управлінській сфері. Вона проявляється у зловживанні повноваженнями державними посадовцями, політиками та громадськими діячами задля особистої вигоди або на користь інших осіб.

Фінансовий моніторинг відіграє ключову роль у запобіганні корупції, адже він сприяє виявленню та блокуванню підозрілих фінансових операцій. Його функції охоплюють ідентифікацію, документування та ліквідацію корупційних схем, що робить цей механізм невід’ємним елементом антикорупційної стратегії.

Система фінансового моніторингу в Україні функціонує відповідно до нормативно-правових актів, серед яких ключовими є: Закон України «Про запобігання та протидію відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та поширенню зброї масового ураження», Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи щодо відмивання, виявлення, арешту та конфіскації незаконних доходів, а також фінансування тероризму», а також постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» та інші.

Для реалізації державної політики у сфері протидії відмиванню незаконних коштів, фінансуванню терористичної діяльності та поширенню зброї масового знищення в Україні діє Державна служба фінансового моніторингу (Держфінмоніторинг).

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖФІНМОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

2.1. Масштаби поширення корупції в Україні

На сьогодні корупція є чинником, що реально загрожує державному ладу і національній безпеці. Вона є одним із основних факторів «тінізації» і руйнації економіки. За результатами аналізів Світового банку корупція займає третє місце посеред важливих перешкод формування та ведення бізнесу.

Проаналізувавши теоретичні дослідження, слід констатувати, що жодна з економічних систем немає цілковитого імунітету від корупції, змінюються виключно масштаби та спектр корупційних проявів, ймовірності впливів корупції на всі суспільні сфери.

В Україні корупція є комплексним явищем, вона глибоко просунулась в політичне та економічне середовище. У світовому Індексі сприйняття корупції за 2023 рік, опублікованого у січні 2024 р., на сьогодні ранжує 180 країн «за шкалою від 100 до 0». Держава займає 104-те місце з оцінкою 36, що є найкращою для країни за весь період часу [24].

Хоча Індекс сприйняття корупції на сьогодні найширше використовуваний показник хабарництва у світі, слід відмітити, що він має певні обмеження. По-перше, Індекс сприйняття корупції не відрізняє окремі типи корупції, а людська перцепція не обов'язково відповідає дійсному рівню корупції. По-друге, Індекс сприйняття корупції відмінно підходить для аналізу та порівняння довгострокових тенденцій, оскільки відображення схильне набирати нового виду неспішно.

Погано відмічають динаміку корупції в Україні також пересічні громадяни. Внаслідок вивчення рівня корупції GLOBAL CORRUPTION BAROMETER за 2023

р. 67 % респондентів поставили хабарництво у трійку нагальних проблем в Україні. Доречно відмітити, що корумповані відносини кожного разу видавляють правові зносини між людьми, з аномалії потрохи перетворюються на стан поведінки. Варто наголосити, що реалізація дієвої антикорупційної політики в умовах, що склалися, майже неможлива, що підтверджується численними дослідженнями. Поточні тенденції свідчать про домінування корупційних практик у різних сферах суспільного життя.

Беручи до уваги положення Конвенції ООН проти корупції, Конвенції Ради Європи щодо кримінальної відповідальності за корупцію, українське антикорупційне законодавство та потребу впровадження ефективних механізмів боротьби з корупцією, необхідно передбачити можливість запровадження додаткових правових обмежень. Вони мають стосуватися як традиційних форм корупції (хабарництва, зловживання владою, розкрадання, участі у бізнесі державними службовцями), так і інших корупційних дій, які можна розглядати як фактори або початкові прояви корупції. Такі правопорушення слід заздалегідь регулювати передусім у межах адміністративного та дисциплінарного законодавства [25, с. 33].

До таких дій можна віднести:

- використання службового становища (з урахуванням рівня впливу) без явних порушень посадових обов'язків або законодавства під час виконання професійної чи іншої публічної діяльності. Наприклад, безпідставне застосування службового посвідчення у власних інтересах тощо;
- сприяння посадовою особою іншому публічному діячеві у вчиненні корупційних правопорушень та їх приховуванні, приховане посередництво за відсутності ознак співучасті;
- протекціонізм, що проявляється у безпідставному наданні переваг, без явного зловживання службовими повноваженнями чи посадовим становищем;

- дії або бездіяльність службовця, що порушують його обов'язки чи встановлений порядок взаємодії з вищими інстанціями задля забезпечення групового впливу на публічну діяльність, а також фаворитизм чиновників у разі, якщо це суперечить інтересам публічного управління;

- отримання незаконних переваг або неправомірної вигоди особою з публічним статусом без наявності ознак хабарництва чи зловживання посадовими повноваженнями;

- приховування посадовими особами інформації про випадки корупції від громадськості та засобів масової інформації;

- відсутність з боку керівника організації заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням;

- незначне використання службового становища у власних інтересах, наприклад, застосування офісної техніки для особистих потреб;

- недотримання етичних норм у взаємодії з підлеглими та підконтрольними особами;

- незаконне отримання статусу, що сприяє кар'єрному просуванню та підсиленню політичного впливу, наприклад, придбання наукових ступенів, звань, державних нагород або дипломів із порушенням встановленого порядку [26, с. 34].

Корупція в Україні залишається серйозною проблемою, яку громадяни пов'язують передусім із зловживанням владою з боку політиків та державних службовців задля особистого збагачення та вигоди третіх осіб. Крім того, вони відзначають недостатню зацікавленість керівництва країни у боротьбі з цим явищем.

Серед основних чинників, що сприяють поширенню корупції, фахівці виділяють невпорядкованість законодавчої бази та низький рівень обізнаності населення щодо функціонування державних органів, що стає підґрунтям для хабарництва.

За оцінками експертів, найбільш ураженими корупцією залишаються сфери земельних відносин, будівництва доріг та інфраструктурних об'єктів.

Отже, корупція глибоко проникла в усі сфери суспільного життя, що значно уповільнює розвиток економіки та правової системи. Для її викорінення необхідно розробити дієвий комплекс заходів, спираючись на успішний міжнародний досвід.

Конвенція ООН проти корупції підкреслює, що це явище підриває не тільки демократичні інститути та цінності, але й етичні принципи, справедливість і стійкий розвиток [21]. Корупція має широкий негативний вплив: вона не лише завдає шкоди економіці, порушуючи ринкову рівновагу, принципи чесної конкуренції та справедливого розподілу ресурсів, але й спричиняє серйозну моральну деградацію. Це явище підриває довіру суспільства до верховенства права, розмиває етичні стандарти поведінки громадян, що у підсумку гальмує економічний розвиток і погіршує рівень життя.

У суспільстві, охопленому корупцією, створюються передумови для політичної та соціальної нестабільності, невизначеності й зниження трудової продуктивності, що негативно позначається на економічному зростанні

Корупція становить серйозну загрозу для економічного розвитку. Вона підриває державну економічну політику, сприяє розширенню тіньового сектору через ухилення від податків та порушення норм ведення бізнесу. Таким чином, можна погодитися з дослідниками, що корупція фактично комерціалізує владу, виражаючись у продажі ефективності підприємств, що призводить до зниження їхніх витрат у галузі та виходу з легального економічного поля [27].

В Україні корупція – це не просто соціально-економічна проблема, яка існує в різних країнах, а глибоко вкорінена система взаємин, що охоплює всі сфери життя, зокрема економіку. Дослідження рівня корупції в країні показали, що до революції 2014 року, попри гучні політичні заяви та певні антикорупційні заходи, ситуація лише погіршувалася, що підтверджується міжнародними рейтингами.

Україна тривалий час вважалася однією з найбільш корумпованих держав світу, займаючи 104-те місце в глобальному рейтингу корупції (чим нижче позиція, тим менший рівень корумпованості країни). Такий рівень корупційних явищ становить серйозну загрозу для політичної та економічної стабільності держави.

Зв'язок між корупцією та економічною безпекою проявляється через низку негативних наслідків для економічного розвитку, які в умовах глобалізації мають руйнівний вплив на країну.

Серед основних наслідків корупції виділяється зростання тіньової економіки. Небезпека цього явища для національної економіки є очевидною та не потребує додаткових доведень. Тіньовий сектор безпосередньо формується під впливом корупційних процесів, а його масштаби та розповсюдженість відображають рівень корупції у всіх сферах управління. Діяльність у тіньовому секторі дозволяє виводити фінансові та матеріальні ресурси з легальної економіки, сприяючи розвитку корупційної системи.

В умовах розширення тіньової економіки система економічної безпеки зазнає значних втрат, втрачає доступ до ресурсів і не має ефективних інструментів для мінімізації ризиків. Найсерйознішою загрозою є зміщення пріоритетів економічної безпеки – замість захисту легального бізнесу вона може зосередитися на обслуговуванні потреб тіньового сектору. Така трансформація є завершальною фазою розвитку корупції, після якої повернення до прозорих економічних відносин стає майже неможливим.

Нелегальна економічна діяльність має згубний вплив як на державу, так і на суспільство загалом. Її високий рівень спотворює ринкові механізми та підриває принципи чесної конкуренції. Компанії, що працюють у тіні, отримують необґрунтовані переваги, зокрема ухилення від сплати податків і доступ до державних замовлень без прозорих процедур. Для держави це означає втрату податкових надходжень, скорочення бюджетних витрат і загострення соціальних проблем. За попередніми оцінками Мінекономрозвитку, у 2023 році частка тіньової

економіки становила 28% від офіційного ВВП, що на 2% менше, ніж за аналогічний період 2022 року.

Рівень неофіційної економіки з погляду економічної активності свідчить, що понад половину валової доданої вартості, створеної видобувною галуззю, припадає на фінансовий сектор та приховані операції з нерухомістю. У 2021-2023 роках спостерігалася тенденція до скорочення тіньового сектору в більшості сфер економіки. Зокрема, рівень неофіційної діяльності у фінансово-страховій сфері знизився на 30% (з 49% у 2021 році до 19% у 2023 році), у сфері нерухомості — на 10% (з 39% до 29%), а в оптово-роздрібній торгівлі — на 8% (з 23% до 15%). Водночас у будівництві, транспортній галузі, а також поштово-кур'єрських послугах суттєвих позитивних змін не відбулося. Навпаки, у сільському господарстві частка тіньового сектору зросла на 8% (з 12% до 20%).

Останніми роками рівень тіньової економіки демонструє тенденцію до скорочення. Серед ключових факторів, що сприяють цьому процесу, можна виділити такі:

1. Забезпечення макроекономічної рівноваги та уповільнення інфляційних процесів.
2. Усунення корупційних схем у газовій галузі.
3. Оптимізація системи податкового адміністрування, зокрема щодо ПДВ.
4. Покращення бізнес-клімату (за останні чотири роки Україна піднялася на 71 позицію у рейтингу Світового банку Doing Business).

Порушення механізмів ринкової конкуренції. Конкурентне середовище є ключовим чинником економічного розвитку країни, проте його ефективність залежить від прозорості діяльності учасників ринку. Якщо ринкова ситуація відповідає реальним економічним умовам, конкуренція сприятиме розвитку компаній та їх виходу на новий рівень завдяки якісним змінам. В умовах корупції фінансові вигоди отримують не ті, хто є по-справжньому конкурентоспроможним,

а ті, хто здобув незаконні переваги, що знижує ефективність ринку та підриває самі засади чесної конкуренції [29].

Непрозорі тендери у сфері державних закупівель спричинили ситуацію, коли бюджетні кошти спрямовувалися не до найбільш конкурентоспроможних учасників, а до тих, хто отримував прибуток незаконними методами. Це підриває ринкову ефективність і нівелює принципи чесної конкуренції. В Україні було впроваджено електронну систему державних закупівель ProZorro, яка замінила паперовий формат тендерів. Щорічно держава витрачає близько 300 мільярдів гривень на закупівлі.

Проблема неефективних власників приватизованих підприємств. У процесі приватизації засоби виробництва нерідко опиняються у руках осіб, які здобули власність корупційним шляхом. Такі власники орієнтовані на швидке отримання прибутку, нехтуючи інвестиціями в оновлення та розвиток виробничих потужностей, що спричиняє прискорене зношення основних фондів.

Після цього підприємства повертаються під контроль держави через процедуру націоналізації, щоб запобігти погіршенню соціально-економічної ситуації в регіоні, де розташований відповідний виробничий об'єкт. У результаті корупційна схема працює у зворотному напрямку, сприяючи витоку державних коштів у тіньову економіку. Негативні наслідки діяльності неефективних власників стають очевидними не одразу, але вони серйозно підривають реальний сектор економіки, оскільки не лише виснажують матеріальні ресурси, а й уповільнюють розвиток науково-технічного прогресу.

Неефективний розподіл і використання бюджетних коштів є значною проблемою. Як універсальне джерело накопичення, державний бюджет нерідко формується таким чином, що контроль за фінансовими потоками ускладнюється, а значна їх частина може спрямовуватися в тіньову економіку. Водночас при розподілі бюджетних видатків корупційні механізми працюють максимально

ефективно. Одним із основних методів незаконного збагачення є держзакупівлі, де вартість товарів і послуг для державних потреб майже завжди завищена.

Незаконне виведення коштів із легального обігу становить серйозну загрозу для економічної безпеки, оскільки частково легальні надходження можуть використовуватися для підтримки тіньового сектору. Крім того, штучне завищення витрат у держзакупівлях провокує необґрунтоване збільшення державних видатків і формування бюджетного дефіциту.

Корупція негативно впливає як на доходи, так і на видатки державного бюджету. З її зростанням бюджетні надходження скорочуються. Падіння країни в рейтингу корупції на одну позицію призводить до зменшення державних доходів на 1,71–2,51% ВВП. Це пояснюється розширенням тіньової економіки, зниженням рівня податкових надходжень та скороченням соціальних виплат.

Витрати бюджету також зазнають негативного впливу, особливо соціальні. Корупційні схеми спрямовують державні кошти переважно на користь заможних осіб. За підрахунками МВФ, зростання рівня корупції на одиницю скорочує частку соціальних витрат у ВВП на 1,32–2,19%. Також корупція зменшує фінансування освіти та охорони здоров'я відносно ВВП у межах 0,34–0,45% [30].

Погіршення умов для інвестування. Розширення корупційних схем та неефективний розподіл бюджетних коштів безпосередньо підривають довіру іноземних інвесторів. Оскільки для сталого економічного розвитку необхідний постійний приплив капіталу, його нестача лише посилює потребу в інвестиціях. Проте інвестори готові вкладати кошти лише за умови стабільності та впевненості у максимальному прибутку.

Через корупційне проникнення у всі рівні державного управління економікою, інвестори стикаються з ризиками втрати капіталу або штучного скорочення доходів через переміщення фінансів у тіньовий сектор. Це, своєю чергою, негативно впливає на міжнародний імідж країни та погіршує її позиції в

політичному, економічному, соціальному та правовому аспектах на глобальному рівні.

Оздоровлення антикорупційної ситуації в державі є критично важливим для її подальшого розвитку. Підвищення вартості соціальних послуг, що забезпечуються державними структурами, часто пов'язане з корупційними схемами, які потребують постійного фінансування. Окрім надання незаконних привілеїв та пільг, такі явища призводять до зростання витрат на отримання державних послуг. При цьому послуги, що функціонують за тіньовими механізмами, спершу оплачуються офіційно, а потім – додатково за вигоди, отримані в результаті.

У цьому контексті ключовим завданням системи економічної безпеки є виявлення та нейтралізація таких схем. Аналіз змін у вартості державних послуг, особливо в сфері ліцензування, дозволяє ідентифікувати корупційні механізми та усувати їх. Проте головною проблемою залишається їхня глибока інтеграція в усі рівні суспільства, включно з органами, що мають боротися з корупцією. Це лише посилює негативний вплив даного явища.

Отже, протидія корупції є необхідною умовою для сталого розвитку країни. Це питання напряму пов'язане із соціальним прогресом, якістю життя громадян та запобіганням численним загрозам. Великий економічний, політичний, правовий та соціальний потенціал України створює передумови для ефективної боротьби з корупцією та поступового покращення ситуації.

Система економічної безпеки повинна бути організована таким чином, щоб забезпечити якнайшвидше та найефективніше виявлення й контроль за появою та поширенням корупційних схем. Надійний моніторинг, який базується на гармонійному поєднанні економічних і соціальних факторів, сприятиме зміцненню стабільності та безпеки системи, дозволяючи їй успішно виконувати свої основні функції. Варто зазначити, що корупція – це динамічний процес, і її подальший розвиток у вигляді формування організованих злочинних структур в уряді може

мати ще більш згубні наслідки для економіки та суспільства, створюючи загрозу політичній стабільності держави.

2.2. Оцінка результативності діяльності підрозділу фінансової розвідки упродовж 2021-2023 рр.

На сьогодні потенціал фінансової розвідки в Україні набуває великого значення: саме він встановлюватиме у майбутньому стан економічного розвитку держави, посідатиме одне з ключових місць серед управлінських пріоритетів, відгукуватиметься на фінансовій політиці країни.

Отримання позитивних результатів у діяльності потенціалу фінансової розвідки здійснюється завдяки ефективній роботі Держфінмоніторинг. Даний орган в умовах воєнного стану вживає посилені заходи організаційного, правового та практичного характеру щодо запобігання легалізації коштів, здобутих незаконним шляхом, та фінансування терористичної діяльності, відповідно до міжнародних стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і Конвенції Ради Європи № 141 від 08.11.1990 [31], яку Україна ратифікувала 17.12.1997, у кожній державі має діяти підрозділ фінансової розвідки (ПФР). Його основне завдання – функціонувати як національний центр для збору й аналізу інформації щодо підозрілих фінансових операцій, можливих випадків відмивання коштів та фінансування тероризму, а також передача результатів такого аналізу відповідним органам.

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи щодо протидії відмиванню коштів, пошуку, арешту та конфіскації незаконних доходів, а також фінансуванню тероризму» [31], Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) виконує функції фінансової розвідки (ПФР, Financial Intelligence Unit, FIU).

Цей орган був створений для запобігання та виявлення випадків відмивання грошей і фінансування терористичної діяльності. Держфінмоніторинг належить до фінансових розвідувальних підрозділів адміністративного типу [14].

Ключові завдання та функції Держфінмоніторингу включають:

- втілення державної політики щодо протидії відмиванню коштів, отриманих незаконним шляхом, фінансуванню терористичної діяльності та поширенню зброї масового ураження;

- надання Міністру фінансів пропозицій щодо формування державної стратегії у сфері запобігання відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення;

- збір, обробка та аналіз (як оперативний, так і стратегічний) інформації про фінансові операції, що підлягають моніторингу, а також інших фінансових транзакцій, які можуть мати зв'язок із відмиванням коштів або фінансуванням терористичної діяльності;

- створення та підтримка в актуальному стані єдиної інформаційної системи, що забезпечує протидію відмиванню коштів, отриманих незаконним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового ураження;

- проведення національного аналізу ризиків у відповідній сфері;

- встановлення ефективної взаємодії, обміну інформацією та співпраці з державними установами, Національним банком, іноземними компетентними органами та міжнародними інституціями щодо запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів, фінансуванню терористичної діяльності та розповсюдженню зброї масового знищення;

- організація офіційного представництва України у міжнародних організаціях, що займаються питаннями боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового ураження [14].

Головним завданням Держфінмоніторингу є аналіз повідомлень про підозрілі фінансові операції, які надходять від суб'єктів первинного фінансового

моніторингу, та передача узагальнених матеріалів правоохоронним і розвідувальним органам України у випадках, коли є підстави підозрювати відмивання коштів або фінансування тероризму [14].

Також Держфінмоніторинг тісно взаємодіє з ключовими міжнародними організаціями та інституціями, що займаються протидією відмиванню грошей і фінансуванню терористичної діяльності. Серед них – FATF, MONEYVAL (Комітет експертів Ради Європи), Європейський Союз, Світовий банк, МВФ, Егмонтська група фінансових розвідок, ООН та інші [14].

Згідно з даними звітів Держфінмоніторингу за 2021–2023 роки, особливий акцент у його діяльності зроблено на розслідуванні випадків відмивання коштів, отриманих у результаті корупційних злочинів [32, 33, 34].

Наразі Держфінмоніторинг України тісно співпрацює з НАБУ у сфері боротьби з корупцією. Для підвищення ефективності спільних розслідувань та документування кримінальних проваджень Державна служба фінансового моніторингу та Національне антикорупційне бюро створили спільний підрозділ фінансових розслідувань.

Загалом працівниками Держфінмоніторингу було отримано та проаналізовано 57 852 061 повідомлення про фінансові операції, що підлягають моніторингу, з яких у 2023 році надійшло 1 432 684 повідомлення. Варто зазначити, що частка помилкових даних у цих повідомленнях не перевищує 0,1% від загальної кількості отриманої у 2023 році інформації [14].

Отже, у 2023 році 99,9% усіх поданих до Держфінмоніторингу повідомлень про фінансові операції були оформлені правильно. Варто також зазначити, що кількість зареєстрованих Держфінмоніторингом таких повідомлень зросла на 21,2% порівняно з 2022 роком [14].

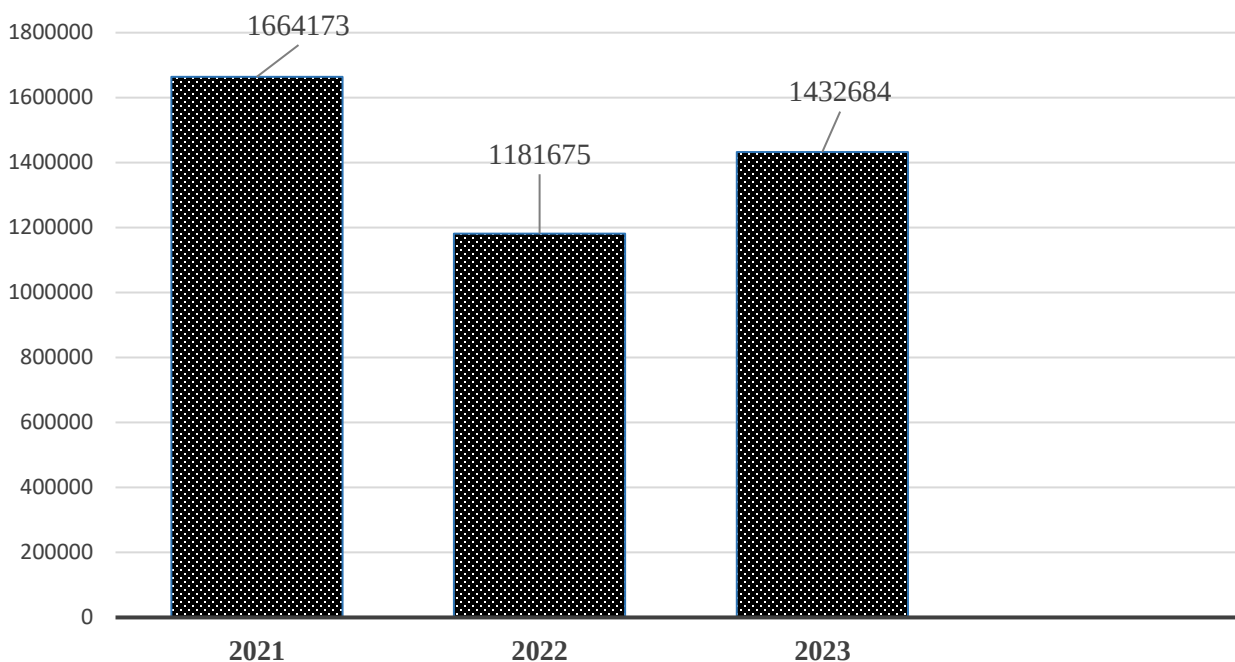

Рис. 2.3. Кількість повідомлень, отриманих Держфінмоніторингом України, протягом 2021-2023 рр.

Джерело: складено автором за даними [34]

Водночас слід зазначити, що відповідно до Положення про Державну службу фінансового моніторингу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 року № 537, Держфінмоніторинг, за наявності законних підстав, ухвалює рішення щодо передачі відповідних матеріалів до контролюючих та правоохоронних органів [35].

Протягом 2023 року до цих органів було направлено 1 122 матеріали, серед яких 608 узагальнених та 514 додаткових узагальнених матеріалів. У відповідних матеріалах зазначено, що загальна сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з відмиванням коштів та вчиненням кримінального правопорушення, складає 102,1 млрд грн. Водночас, за підсумками аналізу цих матеріалів, встановлено, що в межах досудового розслідування було арештовано майно загальною вартістю 17,1 млрд грн.

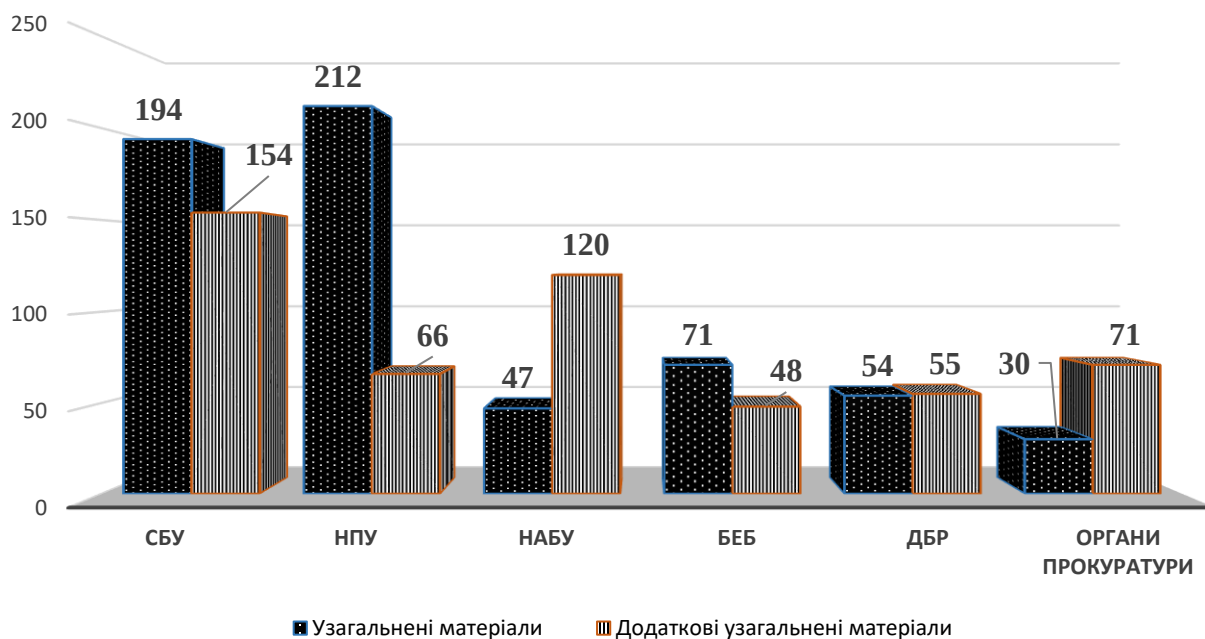

Рис. 2.4. Кількість переданих узагальнених та додаткових узагальнених матеріалів Держфінмоніторингом України до правоохоронних і контролюючих органів

Джерело: складено автором за даними [34]

Наприклад, у результаті спільного розслідування правоохоронних органів та Держфінмоніторингу викрито схему приховування незаконних доходів. Фінансове розслідування виявило, що члени родини високопосадовця набували у власність рухоме й нерухоме майно. При цьому, за даними з відкритих джерел в інтернеті, встановлено, що цим майном користувався сам посадовець. Придбання здійснювалося за готівкові кошти, надані іншими фізичними та юридичними особами, а також фінансовими компаніями [14].

Особи, залучені до схеми, здійснювали внесення готівкових коштів через різні банківські установи, використовуючи однакові документи для підтвердження їхнього походження. При цьому обсяги фінансових операцій і рух готівки на рахунках значно перевищували офіційно задекларовані доходи учасників. Це може вказувати на те, що ці операції мали на меті легалізацію коштів, отриманих незаконним шляхом, тобто використання фінансів із непідтверджених джерел. Наразі правоохоронні органи проводять досудове розслідування [14].

Передані Держфінмоніторингом матеріали до контролюючих і правоохоронних органів, пов'язані із розкраданням бюджетних коштів шляхом:

- використанням компаній-нерезидентів, у тому числі з ознаками фіктивності;
- розпорошування коштів між пов'язаними суб'єктами господарювання;
- перерахування на поповнення депозиту;
- незаконного привласнення негрошових державних активів;
- завищення цін під час процедур закупівель.
- Інструменти, які використовувались:
- договори фінансової допомоги (позики);
- договори фрахту;
- виплата агентських винагород;
- страхування фінансових ризиків;
- здійснення транзитних операцій;
- придбання корпоративних прав;
- готівка;
- депозити;
- кредити;
- дивіденди;
- «скрутки» [14].

Правоохоронні органи спільно з Держфінмоніторингом викрили схему розкрадання державних коштів, пов'язаних із будівництвом доріг. У процесі фінансового розслідування з'ясувалося, що гроші, які державні установи перерахували компаніям-учасникам програми «Велике будівництво» як оплату за виконані дорожні роботи, були спрямовані на рахунок Підприємства А. Офіційно вони значилися як розрахунок за постачання будівельних матеріалів – піску, щебеню та ґрунту. Водночас Підприємство А не мало відповідних дозволів чи ліцензій на видобуток корисних копалин і виступало лише посередником, не здійснюючи фактичних поставок. Отримані ним кошти далі переводилися через

низку сумнівних компаній, що мали ознаки фіктивності. Вони використовувалися для розрахунків за різні роботи й послуги або ж у вигляді фінансової допомоги спрямовувалися до підприємств, які могли оперувати готівкою та працювали в сферах оптово-роздрібної торгівлі й азартних ігор (лотерей) [14]. Держфінмоніторинг здійснював заходи щодо виявлення та припинення незаконної діяльності «конвертаційних» центрів і фіктивних компаній, залучених до цієї схеми [14].

Загальна сума фінансових операцій, пов'язаних із відмиванням коштів, досягла 25,4 млрд грн. Зокрема, обсяг зняття готівки склав 24,2 млрд грн, які були використані на такі потреби:

- придбання металобрухту – 17,8 млрд грн;
- видача готівкових коштів – 3,9 млрд грн;
- оплата товарів і послуг – 2,4 млрд грн;
- інші витрати – 0,1 млрд грн [14].

Держфінмоніторинг проводив заходи, спрямовані на виявлення схем, пов'язаних із діяльністю «конвертаційних центрів», що використовували механізм «зустрічних потоків». Зокрема, було викрито функціонування мережі, яка надавала незаконні фінансові послуги. У ході розслідування встановлено, що Підприємство А отримало кошти від групи компаній за постачання товарів різного призначення, після чого вся сума була спрямована на оплату митного оформлення. Водночас у банку відсутні зовнішньоекономічні контракти, а перекази за кордон Підприємством А не здійснювалися [14].

Згідно з інформацією Держмитслужби, Підприємство А оформило імпорتنі вантажно-митні декларації на товари масового споживання, отримані від іноземних компаній. При цьому їхніми виробниками є різні підприємства, розташовані переважно в азійських країнах. Відсутність платежів на користь нерезидентів свідчить про те, що розрахунки за ввезену продукцію проводяться за межами України, можливо, з використанням коштів сумнівного походження.

Надалі імпорتنі товари реалізуються через мережі оптової та роздрібною торгівлі за готівку без відображення у фінансовій та податковій звітності. Наразі правоохоронні органи здійснюють досудове розслідування [14].

У 2023 році Держфінмоніторинг передав до НПУ, СБУ та ОГП 195 узагальнених та 8 додаткових узагальнених матеріалів, що стосувалися підозр у шахрайському заволодінні коштами фізичних та юридичних осіб, які стали жертвами обману зловмисників [14].

Загальна сума фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з відмиванням грошей або вчиненням інших злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, перевищує 800 млн гривень. Для незаконного заволодіння коштами використовувалися, зокрема, методи соціальної інженерії:

- фішинг — телефонне шахрайство, спрямоване на отримання реквізитів банківських карток або іншої конфіденційної інформації, а також примушування до переказу коштів на рахунки зловмисників;
- застосування комп'ютерної техніки, дистанційного керування рахунком через систему «Інтернет-Клієнт-Банк» і сервіс «Мобільний банкінг»;
- використання хмарного месенджера «Telegram»;
- залучення «хмарного майнінгу» на платформі MiningExpress для проведення криптовалютних операцій;
- користування платіжними сервісами для грошових переказів, такими як MoneySend, Portmone, MoneyTransfer, Global24 тощо;
- підроблення документів з метою використання онлайн-платформ для оренди житла на короткий термін;
- здійснення діяльності, пов'язаної з продажем та розмитненням автомобілів;
- подання до банків підроблених документів, зокрема виконавчих листів щодо примусового стягнення заборгованості;

- купівля та продаж товарів і послуг через Інтернет, зокрема через платформу онлайн-оголошень «OLX», а також використання фішингових версій популярних вебресурсів [14].

Держфінмоніторингом виявлено, що невідомі особи використовували банківський рахунок приватного виконавця для шахрайського заволодіння коштами юридичних осіб фармацевтичної галузі, розташованих у різних містах України. Зловмисники надсилали до банків платіжні вимоги щодо списання боргу.

З'ясовано, що було здійснено спроби списати кошти з рахунків трьох фармацевтичних компаній, які обслуговуються у двох різних банках, на рахунок приватного виконавця, відкритий в іншій фінансовій установі, на підставі виконавчих написів. Проте банк заблокував ці операції. Списання коштів ініціювалося через платіжні вимоги, які передбачають переказ без погодження платника.

Постраждалі компанії звернулися до банку та правоохоронних органів щодо шахрайських дій невідомих осіб від імені приватного виконавця. Сам виконавець заявив, що не відкривав відповідного рахунку і не подавав жодних платіжних вимог.

При дослідженні документації різних банківських установ було встановлено, що підписи приватного виконавця мають суттєві відмінності, що може свідчити про фальсифікацію документів. Також з'ясовано, що в цей же період на рахунок, оформлений від імені приватного виконавця, надходили кошти від іншої групи підприємств фармацевтичного сектора з аналогічними призначеннями платежів. З цього приводу правоохоронні органи проводять досудове розслідування [14].

У цьому контексті слід зазначити, що Держфінмоніторинг виявив схему підроблення документів, які клієнт надав обслуговуючому банку для підтвердження джерел походження готівкових коштів. Під час фінансового розслідування встановлено, що Фізична особа А внесла значну суму готівки на власний банківський рахунок. Як підтвердження походження цих коштів було

надано договір купівлі-продажу квартири, укладений між Фізичною особою А та Фізичною особою Б, при цьому вартість нерухомості у договорі значно перевищувала її ринкову ціну. У свою чергу, для підтвердження джерела коштів, використаних Фізичною особою Б для купівлі квартири, було подано договори купівлі-продажу цінних паперів. Відповідно до цих договорів, Фізична особа Б реалізувала свої цінні папери Фізичній особі В, а облік зазначених активів здійснювався на рахунках у цінних паперах, відкритих у Банку Б [14].

Відповідно до інформації, наданої Банком Б, встановлено, що Фізична особа Б ніколи не відкривала рахунків у цінних паперах, зазначених у договорах купівлі-продажу. Крім того, з'ясовано, що ця особа працює на одному із заводів за робітничою спеціальністю, яка не передбачає отримання доходу, достатнього для придбання цінних паперів на багатомільйонні суми. За даними правоохоронних органів, Фізична особа А є одним з організаторів шахрайської схеми, що передбачає залучення коштів фізичних осіб через платіжну вимогу, яка дозволяє списання коштів без згоди платника.

Держфінмоніторинг оприлюднив схему ризиків, які РФ створює для Глобальної фінансової безпеки та Світового порядку. Ця схема ілюструє руйнівні наслідки терористичної війни, що ведеться РФ проти України, а також визначає роль і дії ключових інституцій, які забезпечують фінансову стабільність у світі. Аналіз цієї схеми дозволяє простежити зв'язок між порушеннями РФ Женевських конвенцій та інших міжнародних угод, що регулюються Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та її Рекомендаціями.

Воєнні злочини, скоєні РФ, завдають нищівного удару по світовому порядку та глобальній фінансовій безпеці, основним завданням яких є захист прав людини, включаючи фінансову стабільність держав, міжнародних об'єднань, альянсів і окремих осіб [14]. У 2023 році між Держфінмоніторингом і FATF здійснювався постійний обмін інформацією щодо ситуації в Україні, спричиненої повномасштабною агресією РФ. Протягом звітного періоду Голова

Держфінмоніторингу неодноразово надсилав офіційні листи до Президента FATF п. Raja Kumar, у яких детально описував загрози та ризики, що створює РФ для стабільності міжнародної фінансової системи, закликаючи до відповідних дій. У співпраці з представниками державного і приватного секторів Держфінмоніторинг підготував відеозвернення до FATF, у якому висвітлено терористичні загрози, що походять від РФ для міжнародної фінансової системи. Ці матеріали були оприлюднені на офіційному YouTube-каналі Держфінмоніторингу [14].

26 жовтня 2023 року на офіційному сайті Королівського об'єднаного інституту оборонних досліджень (RUSI) з'явилася стаття Ігоря Черкаського, Голови Державної служби фінансового моніторингу України, під назвою «Ми повинні рухатися вперед, щоб протистояти нехтуванню Росією міжнародних норм». У публікації акцентується увага на загрозах для безпеки Глобальної Мережі, спричинених неконструктивними діями РФ.

Крім того, у періоди 20–24 лютого, 19–23 червня та 23–27 жовтня 2023 року Держфінмоніторинг за сприяння проєкту «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні» (EUACI) долучився до Пленарних засідань та зустрічей відповідних робочих груп FATF, що проходили у Парижі (Франція) [14].

На пленарному засіданні, яке тривало з 20 по 24 лютого, FATF ухвалила заяву. У ній організація висловила глибоку занепокоєність повідомленнями про постачання зброї між Росією та державами, що перебувають під санкціями Ради Безпеки ООН, а також кібератаками, які здійснюються з російської території. FATF наголосила, що дії РФ суперечать її основоположним принципам, спрямованим на забезпечення безпеки, стабільності та цілісності світової фінансової системи. Такі порушення підривають міжнародну співпрацю та взаємоповагу, що є фундаментом для виконання та підтримки стандартів FATF. У зв'язку з цим організація вирішила посилити санкції проти РФ, призупинивши її членство. Водночас Росія зобов'язана дотримуватися вимог щодо реалізації стандартів FATF. На наступному

пленарному засіданні, яке проходило з 19 по 23 червня 2023 року, рішення про призупинення членства РФ було підтверджене.

Згідно з офіційними даними FATF, за підсумками цього Пленарного засідання, збройна агресія РФ проти України продовжує суперечити ключовим принципам FATF, спрямованим на забезпечення безпеки та стабільності глобальної фінансової системи, а також зобов'язанням щодо міжнародної співпраці та взаємоповаги, які члени FATF взяли на себе для впровадження та підтримки її стандартів.

Ураховуючи вищевикладене слід відмітити, що потенціал фінансової розвідки базується на здатності до оптимізації фінансової системи країни із залученням фінансових ресурсів. У методологічному та теоретичному плані це вирішення важливої наукової проблеми щодо встановлення організаційно-методичних засад зміцнення системи фінансового потенціалу в державі. Потенціал фінансової розвідки слід розглядати як важливу складову розвитку держави, що здійснює вплив на всі сфери життєдіяльності населення, суб'єктів господарської діяльності і країни загалом.

Вирішальна роль у спектрі державного фінансового моніторингу відведена органу Держфінмоніторингу. Оцінка національної системи фінансової розвідки на підставі окремих критеріїв інституційного забезпечення вказує про її системність і ефективність, що і підтверджено на світовому рівні.

Таким чином, орган не є формальним явищем, а влучним інструментом для забезпечення державної політики та безпеки країни. Власне тому і зміни, яких набрався Держфінмоніторинг слід вважати виключно як позитивні.

Висновки до розділу 2

Слід зазначити, що корупція наполегливо уплелася у весь спектр соціального життя, що мішає цілеспрямованому розвитку економіки, ефективному розв'язанню питань соціального, фінансового, земельного, будівельного та іншого характеру.

Враховуючи масштаби розвитку та поширення лихварства в Україні, зокрема в діяльності державних структур, відповідний феномен є серйозним не тільки для держави, а власне й для населення, так-як унеможливорює втілення конституційних прав громадян.

Для витіснення корупції з держави варто розробити та впровадити чіткий план протидії з цією проблематикою, при цьому враховуючи міжнародний досвід. Однак, варто врахувати чинники, які несприятливо здійснюють вплив на реалізацію антикорупційної політики. Зокрема, політичне життя та курс в Україні, потенційний конфлікт інтересів різних високопосадовців і службовців, нескординованість дій у діяльності владних структур.

У світовому Індексі сприйняття корупції за 2023 рік, опублікованого у січні 2024 року, на сьогодні ранжує 180 країн «за шкалою від 100 до 0» Україна займає 104-те місце з оцінкою 36, що є найкращою для країни за весь період часу. Хоча Індекс сприйняття корупції на сьогодні найширше використовуваний показник хабарництва у світі, слід відмітити, що він має певні обмеження. По-перше, Індекс сприйняття корупції не відрізняє окремі типи корупції, а людська перцепція не обов'язково відповідає дійсному рівню корупції. По-друге, Індекс сприйняття корупції відмінно підходить для аналізу та порівняння довгострокових тенденцій, оскільки відображення схильне набирати нового виду неспішно.

Оцінка результативності діяльності потенціалу фінансової розвідки в Україні має вплив на розробку антикорупційної стратегії. Світові інституції відзначають певний прогрес у боротьбі з корупцією, зокрема завдяки оцінці діяльності

Державної служби фінансового моніторингу України та врахуванню рекомендацій FATF і ЄС.

Втім, низька ефективність антикорупційних структур, недосконалість стратегії протидії корупції та потреба в подальшому вдосконаленні законодавчої бази й контролю за фінансовими операціями свідчать про необхідність додаткових зусиль. Для досягнення значних результатів у боротьбі з корупцією важливо й надалі покращувати систему контролю та зміцнювати співпрацю між антикорупційними органами.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

3.1. Шляхи вдосконалення системи фінансового моніторингу в Україні через призму антикорупційної діяльності

Кабінет Міністрів України у 2023 р. ухвалив антикорупційну програму на 2023-2025 рр. [36], яка встановлює здійснення антикорупційних заходів. Наразі держава продемонструвала готовність до протидії з корупцією, у даному напрямку ще різноманіття роботи. Здійснення успішної державної антикорупційної політики потребує комплексного підвищення стану прозорості, гласності та відкритості у всіх сферах державної влади. Слід зазначити, що в Україні здійснено конкретні кроки у даному напрямку діяльності: розвиток та впровадження відкритих закупівель, створення та заповнення реєстру декларацій топ-посадовцями і державними службовцями, відкриття витрат розпорядників державних надходжень.

Також одним із важливих напрямків ефективної державної політики протидії з хабарництвом є інвентаризація, оцінка, облік та впорядкування державного і комунального майна, земельних ділянок. За оцінкою експертів на вересень 2024 року, лише 57% нерухомості належать державним інститутам є зареєстровані. Протидія корупції в Україні вимагає активної участі громадськості та створення дієвої системи захисту для постраждалих від корупційних дій і свідків. Це потребує впровадження спеціальних механізмів і програм підтримки, що гарантуватимуть безпеку та доступ до правосуддя.

Важливою складовою антикорупційної боротьби є громадський контроль, який надає суспільству можливість впливати на роботу державних установ і сприяє

формуванню прозорих та ефективних запобіжних заходів. Серед основних форм такого контролю – участь громадян у засіданнях органів влади, подання пропозицій до законодавчих актів, громадські слухання, відкриті консультації тощо. Практика відкритих засідань, також відома як «уряд у прозорому форматі», є ключовим засобом забезпечення відкритості управлінських рішень. Ще одним ефективним інструментом є публічні консультації, що дають громадянам змогу безпосередньо впливати на процеси законотворення та регулювання, зокрема у сфері боротьби з корупцією [37, с. 66].

У таких країнах, як США, Велика Британія та Польща, успішно впроваджуються механізми громадського контролю, які довели свою ефективність у протидії корупції та забезпеченні прозорості державних структур. Сьогодні особливо актуальним є розвиток електронних петицій, які спрощують взаємодію громадян із владою та сприяють активнішій участі суспільства у боротьбі з корупційними явищами.

У багатьох країнах широко застосовуються організаційно-правові інструменти для громадського нагляду за діяльністю державних установ. Вони базуються на засадах відкритого врядування, включаючи доступ до інформації, прозорість і підзвітність. Такі підходи надають громадянам можливість отримувати відомості про роботу владних органів, висловлювати критику та пропонувати зміни для підвищення ефективності їхньої діяльності. Завдяки цим механізмам забезпечується конструктивна взаємодія між владою та громадянським суспільством у боротьбі з корупцією.

Громадський контроль відіграє ключову роль у запобіганні корупції, а його різноманітні форми сприяють активному залученню громадян до розробки антикорупційної стратегії, підвищуючи рівень прозорості та відповідальності державних інституцій.

Ефективна боротьба з корупцією в Україні вимагає постійних і довготривалих зусиль з боку влади, бізнесу та громадянського суспільства. Це

передбачає узгоджену співпрацю між усіма секторами, запровадження дієвих механізмів контролю та звітності, а також забезпечення відкритості й підзвітності у всіх сферах суспільного життя. Лише за таких умов можна досягти зниження рівня корупції та сприяти сталому розвитку країни.

На сьогодні у державі існує ряд проблем, розв'язання яких є потрібною умовою розбудови комплексної системи фінансового моніторингу. Їх можна поділити на проблеми загального та внутрішнього характеру.

До проблем загального характеру слід віднести:

- нестача нормативно-правових визначень норм «легалізація», відмивання, антилегальний дохід тощо;
- нестача узгоджених заходів з попередження, документування, розслідування і покарання за корупційні злочини;
- нестача цілеспрямованої та комплексної системи заходів з підготовки фахівців, які володіють методиками розслідування корупційних злочинів;
- обмежена можливість обмінюватись даними з міжнародними контролюючими та правоохоронними органами, а також Інтерполом і неефективна практика спостереження за сумнівними операціями;
- неузгодженість чинних нормативно-правових актів, які повинні бути спрямовані на переформатування усіх процедур і заходів фінансового моніторингу в Україні через призму антикорупційної діяльності [38, с. 59].

Також варто зазначити, що до проблем внутрішнього характеру слід віднести ідентифікація клієнтів і виявлення фактів операцій, належних до легалізації незаконного збагачення та доходів. Для цього необхідно негайно інформувати уповноважений орган з протидії корупції, сума яких перевищує законодавчо встановлену межу; сповіщення про операції, що створюють підозру; заборону на реалізацію великих операцій з готівкою [39, с. 19].

Вважаємо, що поєднання усіх цих кроків забезпечать комплексну та ефективну систему фінансового моніторингу в Україні. Ключовим етапом у

підвищенні ефективності національної фінансової розвідки є вивчення роботи аналогічних установ за кордоном та оцінка можливості впровадження їхніх напрацювань у вітчизняну систему боротьби з відмиванням коштів.

3.2. Міжнародний досвід протидії корупції та можливість імплементації в Україні

Різні держави, прагнучи впровадити цілеспрямовані та комплексні заходи, здійснили узгоджені кроки для розробки, ухвалення та запровадження спеціалізованих законів, спрямованих на викорінення корупції. У деяких країнах діють нормативно-правові акти, безпосередньо орієнтовані на боротьбу з корупційними злочинами, або ж норми, що коригують окремі аспекти чинного законодавства у сфері протидії організованим злочинності чи державного управління.

Міжнародний досвід демонструє, що зі зростанням корпорацій і великих організацій рівень корупції в цьому секторі суспільного життя також підвищується, і це явище характерне не лише для нашої країни. Саме тому важливо зосередитися на оцінці та дослідженні цієї форми корупції. Вітчизняне законодавство не містить комплексних заходів та рекомендацій, спрямованих на боротьбу з корупційними порушеннями всередині компаній. Основна увага приділяється корупційним діям фізичних та юридичних осіб стосовно посадовців. Водночас у деяких країнах уже розроблені рекомендації щодо запобігання хабарництву серед працівників як державного, так і приватного секторів.

Експерти зазначають, що у Фінляндії функціонує всебічна та ефективна система запобігання корупції, заснована на чіткій нормативно-правовій базі та підтримці громадськості. Міжнародна антикорупційна організація «Transparency International» визнає цю країну однією з найменш корумпованих у світі.

Відповідно до положень Кримінального кодексу Фінляндії, за дії, які можна віднести до корупційних правопорушень, передбачені покарання у вигляді штрафу або обмеження волі.

Фінське законодавство уникає використання терміна «боротьба» щодо певних видів злочинів, надаючи перевагу їх попередженню та регулюванню в нормативних актах. Випадки, що класифікуються як корупція, можуть каратися штрафними санкціями або позбавленням волі на строк до чотирьох років, залежно від рівня загрози для суспільства [40, С. 948-950].

Фінська антикорупційна система розглядає корупційні правопорушення переважно як адміністративні, а не кримінальні злочини. Кримінальна відповідальність настає лише у випадках особливо тяжких порушень. Ще одним прикладом ефективної антикорупційної політики є Нідерланди, де боротьба з корупцією здійснюється через чіткі процедури та інституційні механізми. Важливу роль відіграють прозорість, звітність та відкриті дискусії щодо корупційних випадків і їхніх наслідків. Міністр внутрішніх справ щорічно подає парламенту звіт про виявлені корупційні правопорушення та заходи, вжиті для їх подолання [41, с. 42-52].

Для нашої країни важливо отримати позитивний досвід громадського обговорення ефективності діяльності МВС у розслідуванні корупційних справ. В Україні відсутня прозорість та підзвітність у сфері боротьби з корупцією, подібно до того, як це реалізовано в Нідерландах, тому необхідно переглянути державну антикорупційну стратегію. Зокрема, слід доповнити Стратегію вимогою щодо обов'язкової звітності МВС стосовно заходів протидії корупції. Вирішити проблему можна шляхом запровадження щорічного звіту Міністра внутрішніх справ перед Верховною Радою України щодо стану антикорупційної діяльності [42, С. 219-227].

Подібно до Нідерландів, Ізраїль також є країною з низьким рівнем хабарництва. Це обумовлює певне дублювання функцій моніторингу конкретних

корупційних проявів. Контроль здійснюється як урядовими установами та спеціалізованими підрозділами поліції, так і незалежними органами, такими як Державний контролер, який функціонує без зовнішнього впливу державних відомств. Ці структури виявляють корупційні правопорушення та передають отриману інформацію органам досудового розслідування, а всі зібрані дані мають бути доступними для громадськості.

Також вважаємо, що досвід антикорупційної політики, який є необхідним для нашої держави, є навички Грузії. Дана держава обрала більш радикальну стратегію документування та протидії хабарництва – гранично можливе зменшення ролі країни у регулюванні суспільних аспектів. Загалом основна ціль цих заходів є необхідність докорінно покращити інвестиційний клімат у державі, утворити успішний розвиток приватного сектора. Успіх цього підходу передбачав скорочення державного апарату, оптимальне роздержавлення державної та комунальної власності, реформи митних і податкових органів, утворення вільних економічних зон.

У Німеччині боротьба з корупцією базується на ліквідації фінансових ресурсів злочинних угруповань. Це здійснюється через вилучення майна та створення правових механізмів, які унеможливлюють легалізацію незаконних коштів.

Одним із важливих антикорупційних інструментів є запровадження реєстру компаній, причетних до корупційних схем. Підприємства, що потрапляють до цього списку, втрачають право на державні замовлення й опиняються під ретельним контролем правоохоронців. Також активні антикорупційні заходи впроваджуються в країнах Балтії.

Однак, як зазначають експерти, через відсутність узгоджених дій між латвійськими правоохоронними органами (в країні боротьбою з цим негативним явищем займаються аж 16 різних структур, зокрема правоохоронних), Латвія залишається найбільш корумпованою державою в Європейському Союзі. У зв'язку

з приєднанням Литви до ЄС, у заяві Європейського Парламенту також наголошується на необхідності посилення заходів протидії корупції та організованій злочинності, особливо в прикордонних районах [43, с. 239].

Аналізуючи особливості боротьби з корупційними правопорушеннями в країнах Європейського Союзу, важливо визначити основні принципи ефективної державної антикорупційної стратегії, яка є критично необхідною:

- наявність чіткої політичної волі керівництва країни до боротьби з корупцією, що передбачає розробку єдиної державної політики із залученням правових, фінансових та соціальних інструментів;

- забезпечення громадського контролю над діяльністю державних органів, що сприяє підзвітності посадовців і можливості притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб. У цьому випадку йдеться про засоби масової інформації.

- основи автономності судової влади;

- запровадження та забезпечення суворої відповідальності осіб, які займають владні посади, перед справді незалежним органом контролю. Ця структура здійснює моніторинг доброчесності держслужбовців і наділена повноваженнями щодо притягнення посадових осіб до юридичної відповідальності незалежно від їхнього правового статусу.

Крім того, варто зазначити, що британський підрозділ фінансової розвідки збирає, аналізує та передає інформацію, отриману зі звітів про підозрілу незаконну діяльність. Ці дані використовуються в програмах, які допомагають правоохоронним органам виявляти можливі правопорушення, пов'язані з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом.

Щороку підрозділ фінансової розвідки має повноваження отримувати понад 200 000 звітів. Після обробки та аналізу Британський підрозділ фінансової розвідки передає матеріали до компетентних органів для подальшого досудового розслідування.

Провівши аналіз звітності, підрозділ фінансової розвідки узагальнює та надає правоохоронним і наглядовим структурам інформацію про поширені схеми відмивання грошей, а також перелік осіб, які неодноразово були залучені до таких незаконних операцій. Цей аналіз дає змогу правоохоронцям простежувати всі етапи руху нелегальних коштів та ініціювати розслідування щодо осіб, причетних до фінансових злочинів.

Окрім своїх функцій контролю та запобігання, британський підрозділ фінансової розвідки може бути об'єктом перевірки чи розслідування. Ці заходи можуть бути як плановими, так і позаплановими. Крім того, підрозділ підпорядковується контролю з боку Комітету парламенту Великої Британії з питань внутрішніх справ та Комітету з державних рахунків (Рахункова палата) [44, с. 43].

Аналіз діяльності підрозділу показує, що його ефективність залежить від двох основних чинників: наявності належної нормативно-правової бази та ефективної системи збору, обробки, передачі та подання фінансової інформації.

У контексті України, на відміну від Великої Британії, діє адміністративна модель фінансового нагляду, тоді як у Великій Британії застосовується правоохоронна модель. Досвід британського підрозділу демонструє, що його успішна робота ґрунтується на двох ключових факторах: наявності розвиненої законодавчої бази та ефективній системі збору, обробки і передачі фінансової інформації, включаючи ідентифікацію осіб, що ініціюють фінансові операції.

Вважаємо, що аналіз практики фінансового нагляду ВБ, повинен бути корисним і вигідним для нашої держави. Досвід ВБ має бути детально проаналізований та повинен використовуватись в Україні.

Висновки до розділу 3

Встановлено, що проаналізувавши досвід світових країн у сфері фінансової розвідки, на теперішній час найбільш комплексні системи фінансового моніторингу включають у себе заходи як контролю, так і нагляду за корупційними правопорушеннями, а також володіють комплексною системою профілактичних заходів, які містять не тільки обмежуючі заходи, але й дії у напрямку стимулювання законної діяльності з боку об'єктів фінансової розвідки.

Проаналізувавши роз'яснення науковців і практиків, слід викреслити певні заходи для вдосконалення комплексної системи фінансового моніторингу в Україні: потрібно розробити та впровадити різні методики порівняльного аналізу норм законодавства, оформити термінологічні словники, які будуть достатньо точно позначати міру збігу понять, що використовуються у правотворенні та правозастосуванні; формування та прийняття узгоджених процедур попередження та документування корупційних злочинів, протидія яким відноситься до міжнародних пріоритетів, може бути потрібного рівня комплексності виключно у випадках прийняття спеціальних світових програм протидії злочинності, що мають правовий статус нормативного документа; формування мережі основних закладів освіти, розробка спеціалізованого курсу, навчально-методичного комплексу до нього, що містить можливість он-лайн навчання з використанням комп'ютерної системи, створення механізму підвищення кваліфікації спеціалістів з потрібних дисциплін; вдосконалення законодавчої основи у сфері фінансового тероризму, враховуючи світовий досвід.

З цілю формування заходів щодо вдосконалення діяльності державного підрозділу фінансової розвідки варто проаналізувати практику функціонування такого органу у світовому просторі, на яскравому прикладі ВБ. Комплексність органу фінансової розвідки даної країни встановлюється такими чинниками: ефективною нормативно-правовою базою та комплексною системою збору та аналізу фінансової інформації. Дана взаємодія дозволяє підвищити комплексність боротьби із корупційними злочинами.

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень на тему «Діяльність фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів», слід зробити наступні висновки:

1. Одним із ключових факторів, які перешкоджають розвитку нашої держави, є корупція. Це негативне суспільне явище, що торкає всі спектри економічної та політичної діяльності України. Під корупцією варто розуміти використання суб'єктом службових повноважень з метою отримання неправомірної вигоди. Серед класифікаційних ознак корупційних правопорушень варто виокремити наступні: завдання шкоди державі, використання суб'єктом службового становища, наявність конкретного корисливого умислу.

До основних причин розповсюдження корупції слід віднести: політичні, економічні, юридичні, соціальні, психологічні та організаційно-управлінські. Складність подолання хабарництва полягає у тому, що її кінцевий результат зумовлений такими чинниками мотивації особи як отримання наживи, багатства та влади. Це негативне суспільне явище формує у суспільстві процес «звикання», а у громадян виникає сприйняття цього не як чогось незвичайного, а як частини звичайного життя. Поширення глобальної корупції призводить до зниження довіри до держави, органів влади та місцевого самоврядування, послаблення моральних орієнтирів у суспільстві та впровадження кримінальних елементів в організаційно-управлінські й соціальні процеси.

2. Визначення, припинення та притягнення осіб до відповідальності за незаконне використання механізмів відмивання грошей є компетенцією суб'єктів фінансового моніторингу та відповідних правоохоронних органів. Підрозділ фінансової розвідки є органом адміністративного характеру, що входить до структури фінансової розвідки.

Основними його функціями є розробка, систематизація та ухвалення норм боротьби з відмиванням коштів, а також збір, аналіз та обробка інформації про

підозрілі фінансові транзакції, а також інформування правоохоронних органів про такі випадки. Отже, цей підрозділ виконує роль проміжної ланки між фінансовими і правоохоронними органами.

Орган було створено для боротьби з відмиванням коштів, здобутих незаконним шляхом. Основними напрямками роботи служби фінансового моніторингу є збору, аналіз, узагальнення та формування інформації щодо підозрілих фінансових операцій, проведення фінансових розслідувань, виконання контролюючих функцій, співпраця між органами для боротьби з кримінальною діяльністю, а також розробка нормативно-правових актів у цій сфері.

3. В Україні корупція є комплексним явищем, вона глибоко просунулась в політичне та економічне середовище. У світовому Індексі сприйняття корупції за 2023 р., опублікованого у січні 2024 р., на сьогодні ранжує 180 країн «за шкалою від 100 до 0». Держава займає 104-те місце з оцінкою 36, що є найкращою для країни за весь період часу.

4. Оцінка результативності діяльності потенціалу фінансової розвідки в Україні має вплив на розробку антикорупційної стратегії. Передбачені різними світовими інституціями покращення у протидії з хабарництвом, включаючи оцінку функціонування Державної служби фінансового моніторингу України та врахування пропозицій від FATF і ЄС, указують на певний прогрес.

FATF здійснює оцінку та повторну перевірку технічної відповідності національної системи боротьби з відмиванням коштів міжнародним стандартам. За підсумками цієї оцінки, вітчизняна система відповідає ключовим технічним вимогам.

5. Виділено наступні шляхи вдосконалення в системі фінансового моніторингу в Україні: впровадження запобіжних комплексних дій, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і розповсюдженню нелегальної зброї; покращення національної системи державного фінансового моніторингу та схеми комунікації її учасників; покращення механізму взаємодії між

Держфінмоніторингом та правоохоронними / контролюючими органами; створення показників, які показують ефективність антилегалізаційної системи фінансової розвідки; упровадження єдиної системи політично значущих суб'єктів; запровадження комплексного електронного реєстру щодо рахунків клієнтів банків та інші.

6. Для розробки та впровадження заходів щодо поліпшення діяльності державного підрозділу фінансової розвідки необхідно вивчити досвід роботи аналогічних підрозділів у інших країнах, наприклад, у Великій Британії. Комплексність і результативність фінансової розвідки в конкретній державі залежать від кількох факторів, серед яких важливими є наявність якісної нормативно-правової бази та ефективна система обробки фінансової інформації. Така взаємодія сприятиме підвищенню ефективності боротьби з правопорушеннями у сфері відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Побережний В. В. Сутність та причини корупції в системі органів державної влади. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. 112 с.
2. Новак А. М. Феномен корупція та урядування. *Причини, наслідки та зміни*: пер. з англійської С. Кокізюк, Р. Ткачук. Київ : «К.І.С.», 2004. 296 с.
3. Карпенко М. І., Пашковський В. В. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 54–61.
4. Гаращук В. М., Мухатаєв А. О. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія. Харків : Право, 2010. С. 75–77.
5. Возний В. І. Антикорупційна політика в Україні: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 241 с.
6. Литвиненко І. В. Правові засади та інституційні механізми запобігання та протидії корупції. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2020. 112 с.
7. Бабенко К. А., Діденко Н. Г. Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія: навч.-мет. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. / К.А. Бабенко, Н.Г. Діденко, М.В. Кондрашова, С.Ж. Лазаренко, О.Г. Хрімлі, Н.І. Яковець. К. : «МП Леся», 2016. 236 с.
8. Швець Н.Р., Акритов А.А. Роль і місце фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 3 (39). С. 3–9. URL: <https://ser.net.ua/index.php/SER/article/view/388/393>.
9. Смагло О.В. Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. С. 1–7. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-28>.
10. Д'яконова І.І., Шиян Д.В. Методика оцінки ефективності фінансового моніторингу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1 (34). С. 10-17.

11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

12. Посібник з передової практики протидії відмиванню грошей та корупційним злочинам для України: Практичні інструменти та методи для слідчих і прокурорів. Базель : Базельський ін-т врядування, 2012. 75 с.

13. Буткевич С. А. Питання міжвідомчої взаємодії у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Фінансове право*. 2011. № 1 (15). С. 13–16.

14. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-2023-rik.html>.

15. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

16. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

17. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.

18. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

19. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text>.

20. Про затвердження Порядку проведення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування: Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 29.01.2021 № 26/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0158-21#Text>.

21. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Закон України від 18.10.2006 № 251-V. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T060251>.

22. How we are run. The National Crime Agency. URL: <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/about-us/how-we-are-run>.

23. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

24. Індекс сприйняття корупції. *Вільна енциклопедія Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97>.

25. Тищенко Ю. А. Громадянське суспільство в Україні та «політика ідентичності». *Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ: Агентство «Україна»*. 2010. 149 с.

26. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / автор. кол.: В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін. ; за ред. проф. Ю.В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ : Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.

27. Strengthening World Bank Group Engagement on Governance and Anticorruption. 2007. 91 p. URL: <http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/2007.pdf>.

28. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

29. Дудін М.М. Вплив тіньової економіки України на її економічну безпеку. *Бізнес-інформ*. 2011, № 12. 467 с.

30. Mauro P. Corruption and the composition of government expenditure. *Journal of Public Economics*. 1998. 263-279 p.

31. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 08.11.1990 № 140. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU90K01U>.

32. Звіт Держфінмоніторингу за 2023 рік. *Державний сайт України Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf>.

33. Звіт Держфінмоніторингу за 2022 рік. *Державний сайт України Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf>.

34. Звіт Держфінмоніторингу за 2021 рік. *Державний сайт України Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>.

35. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF>.

36. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/01.-Derzhavna-antykoriupcijsjna-programa.pdf>.

37. Довгань Я. А. Діяльність фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів. *Львівський державний університет внутрішніх справ*. С. 1-66.

38. Тенденції тіньової економіки в Україні: 9 місяців 2015 року. Київ: *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*, 2015. 20 с.
39. Schott P.A. Reference guide to anti-money laundering and combating the financing of terrorism. Washington: *The International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. The International Monetary Fund*, 2006. 292 p. ISBN: 0-8213-6513-4.
40. Черніков Д. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології як ефективний інструмент протидії корупції. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (2). С. 948-950.
41. Ільєнюк Т. В. Зарубіжний досвід адміністративно-правової протидії корупції. *Юридична наука*. 2012. № 12. С. 42-52.
42. Швидкий Я. Ю. Зарубіжний досвід протидії корупції та можливості його імплементації в Україні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. С. 219-227.
43. Чередниченко О. Ю. Організаційно-економічний аспект використання досвіду створення та діяльності антикорупційних структур країн ЄС в роботі щодо запобігання та протидії корупції в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 58. С. 239-247.
44. Буткевич С.А. Фінансовий моніторинг: зарубіжний досвід та українська модель. Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав, 2012. 314 с.

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут навчально-науковий інститут управління, психології та безпеки

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

Освітній ступінь «магістр»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

ОПП «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри менеджменту та
економічної безпеки _____

Марта КОПИТКО

« » січня 2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

ВАСЮК Соломії Володимирівни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи **Діяльність фінансової розвідки в системі антикорупційних заходів**

керівник роботи **Ольга ПАЦУЛА, к.е.н, доцент**

2. Строк подання здобувачем освітнього ступеня «магістр» роботи
«___» _____ 2025 року.

3. Вихідні дані до роботи:

Нормативні та законодавчі документи з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; літературні джерела з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; статистичні матеріали; звітність Державної служби фінансового моніторингу України.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, що їх належить розробити): визначити сутність, причини та наслідки корупції для економіки; проаналізувати роль фінансового моніторингу в антикорупційній діяльності; вивчити нормативно-правове регулювання антикорупційної та антилегалізаційної діяльності в Україні; встановити та охарактеризувати масштаби поширення корупції в Україні; здійснити оцінку результативності діяльності потенціалу фінансової розвідки в Україні; запропонувати шляхи вдосконалення в системі фінансового моніторингу

в Україні через призму антикорупційної діяльності; проаналізувати міжнародний досвід протидії корупції та можливість імплементації в Україні.